

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ АВІАЦІЙНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра міжнародного права та порівняльного правознавства

ДОПУСТИТИ ДО ЗАХИСТУ

Завідувач кафедри

_____ О. В.Стрельцова

« ____ » _____ 2022 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
ВИПУСКНИКА ОСВІТНЬОГО СТУПЕНЯ
«БАКАЛАВР»
спеціальності 293 «Міжнародне право»

**Тема: КОДИФІКАЦІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО
ПРАВА: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Виконавець: Велесь Вікторія Вікторівна

Науковий керівник: кандидат юридичних наук,

доцент Замула А. Ю.

Нормоконтролер: викладач кафедри міжнародного права та порівняльного
правознавства Головатенко М. Ю.

Київ, 2022

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ	4
ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ПОНЯТТЯ КОДИФІКАЦІЇ НОРМ ТА ЇЇ РІЗНОВИДИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ	9
1.1. Понятійно-категоріальний апарат кодифікації норм міжнародного приватного права.....	9
1.2. Основні підходи до кодифікації та розвиток законодавства у сфері міжнародного приватного права	14
1.3. Проблема кодифікації норм міжнародного приватного права в доктрині права	18
РОЗДІЛ 2. КЛАСИФІКАЦІЯ КОДИФІКАЦІЙ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА	24
2.1. Класифікація кодифікацій міжнародного приватного права з точки зору юридичної сили їх результату	24
2.2. Класифікація кодифікацій міжнародного приватного права з точки зору суб'єктного складу і сфери застосування акта кодифікації	26
2.3. Класифікація кодифікацій міжнародного приватного права з точки зору перетворювального елемента	28
2.4. Класифікація національних кодифікацій міжнародного приватного права з точки зору форми фіксації норм	31
РОЗДІЛ 3. ПЕРСПЕКТИВИ КОДИФІКАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ	40
3.1. Предметний, структурний, термінологічний аспекти сучасних кодифікацій норм міжнародного приватного права.....	40
3.2. Реалізація принципу комплексності в сучасних кодифікаціях норм міжнародного приватного права	57

3.3. Актуальні тенденції щодо вдосконалення кодифікацій міжнародного приватного права в умовах сьогодення	60
ВИСНОВКИ	70
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	75

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ЄС – Європейський Союз

Ін. – інші

ОАЕ – Об'єднані Арабські Емірати

ООН – Організація Об'єднаних Націй

П. – пункт

Р. – рік

Ст. – стаття; століття

США – Сполучені Штати Америки

ЦК – Цивільний кодекс

ЦПК – Цивільний процесуальний кодекс

ВСТУП

Актуальність теми. Обрана тема є досить актуальною на сьогоднішній день. Оскільки початок третього тисячоліття ознаменувався активізацією кодифікаційного процесу у сфері міжнародного приватного права. Наявність ефективного акта кодифікації міжнародного приватного права - одна із обов'язкових умов формування та розвитку зовнішньоекономічного обороту, має визначальне значення для економіки будь-якої держави.

З самого початку теоретичні конструкції у сфері міжнародного приватного права мали предмет, відмінний від сфер вивчення цивільного, сімейного чи трудового права. Наука міжнародного приватного права вивчає порядок та умови застосування національних та іноземних законів, правові наслідки такого застосування при цьому ускладненні іноземного елемента.

На сучасному етапі виявляється тісний зв'язок між національною кодифікацією міжнародного приватного права та його уніфікацією у системі міжнародного права, особливо у праві Європейського Союзу. У процесі створення акта кодифікації вирішується одне з найбільш складних у міжнародному приватному праві питань – питання імплементації в національне законодавство міжнародних уніфікованих норм.

У більшості країн Європи на результати національної кодифікації міжнародного приватного права сильно впливає процес уніфікації міжнародного приватного права Європейського Союзу, який супроводжується масштабним потоком новоприйнятих нормативно-правових актів.

Окрім цього, одним із важливих напрямів сучасної державної політики є реформування вітчизняного законодавства з метою наближення його до світових стандартів правового законодавства демократичної країни. Особливе значення в цьому плані має проблема кодифікації міжнародного приватного права, що дозволяє будувати законодавство, що регулює приватноправові відносини з іноземним елементом, на загальних засадах.

Сучасний етап розвитку міжнародного приватного права є надзвичайно сприятливим для наукового дослідження кодифікації у зв'язку з наявністю великого обсягу нового та мало вивченого нормативно-правового матеріалу.

Порівняльний аналіз актуальних актів кодифікації вітчизняного і зарубіжного міжнародного приватного права має важливе значення для науки права загалом. Таким чином, залучення до процесу кодифікації дедалі більшої кількості правопорядків свідчить про безумовну актуальність, а також наукову та практичну значущість дослідження сучасних актів кодифікації міжнародного приватного права, проблеми цього питання та перспективи вдосконалення.

Теоретичну базу дослідження становлять праці таких українських правознавців як О. О. Мережко, О. В. Задорожнього, О. Х. Юлдашева, А.О. Філіп'єва, Б.М. Криволапова, В.Я. Калакури, Г.А. Цірата, Л.С. Фединяк, О.Р. Кибенко, В.М. Гайворонського, В. М. Корецького, В. І. Кисіля та інших. Що стосується іноземних фахівців в галузі міжнародного приватного права, то можна назвати наступних: Л.П. Ануфрієва, М. М. Богуславський, Ю. Г. Морозова, В. Л. Толстих, Р. Кабр'як, Ш. Руссо, Ю. Базедов тощо.

Мета дослідження. Метою дослідження є розгляд інституту кодифікації міжнародного приватного права, її проблеми та перспективи щодо розвитку даного питання.

Для досягнення даної мети можна виокремити такі **завдання**:

1. Встановити правову сутність поняття «кодифікація міжнародного приватного права».
2. Проаналізувати понятійно-категоріальний апарат кодифікації норм міжнародного приватного права.
3. Дослідити основні підходи щодо кодифікації та розвиток законодавства у сфері міжнародного приватного права.
4. Розглянути проблему кодифікації міжнародного приватного права в доктрині права.

5. Виявити різні критерії щодо класифікації кодифікацій у міжнародному приватному праві, що використовуються під час сучасних процесів кодифікації даної галузі права, зокрема, з точки зору юридичної сили результату кодифікацій, суб'єктного складу та сфери застосування її акта, перетворювального елемента та форми фіксації норм.

6. Проаналізувати предметний, структурний, термінологічний аспекти сучасних кодифікацій норм міжнародного приватного права, що мають значний вплив на цей процес.

7. Виявити головний принцип міжнародного приватного права - принцип комплексності - задля забезпечення належного та повного правового регулювання цієї галузі права, та його реалізація в сучасних кодифікаціях даної галузі права.

8. Розглянути тенденції сьогодення щодо вдосконалення кодифікацій міжнародного приватного права, а також узагальнити міжнародно-правовий досвід розробки акта кодифікації міжнародного приватного права.

Об'єкт дослідження. Об'єктом даного дослідження є міжнародні правовідносини, пов'язані з практикою кодифікації норм міжнародного приватного права.

Предмет дослідження. Предметом даного дослідження є кодифікація норм міжнародного приватного права: проблеми та перспективи.

Методи дослідження. Методологічну основу цього дослідження становлять сукупність загальних та спеціальних методів як порівняння, методи аналізу та синтезу, методи формально-юридичного, порівняльного та історичного аналізу. Як основний, у роботі використовується порівняльний метод, який дозволяє виявити найбільш суттєві загальні ознаки досліджуваної проблеми: поняття кодифікації міжнародного приватного права, понятійно-категоріальний апарат норм міжнародного приватного права, класифікації кодифікацій даної галузі права, теоретичні аспекти сучасних кодифікацій, їх головний принцип та актуальні тенденції щодо поліпшення даного питання.

Практичне значення одержаних результатів. Результати проведеного дослідження можуть бути основою для подальшого вивчення сучасного кодифікаційного процесу або окремих інститутів міжнародного приватного права, можливість використовувати їх в педагогічній роботі при викладанні міжнародного приватного права та міжнародного цивільного процесу. Основні наукові положення цього дослідження можна використовувати під час подальшого вдосконалення процесу кодифікації міжнародного приватного права.

Апробація результатів наукового дослідження. Окремі наукові результати дослідження були апробовані та опубліковані у межах наступної науково-практичної конференції:

- «Реалізація принципу комплексності в сучасних кодифікаціях норм міжнародного приватного права» (XXII Міжнародна науково-практична конференція здобувачів вищої освіти і молодих учених «ПОЛІТ. Сучасні проблеми науки», 25.04.2022, НАУ, Київ).

Структура та обсяг роботи. Структура дипломної роботи зумовлена предметом, метою та завданнями дослідження. Дипломна робота складається із переліку умовних скорочень, вступу, трьох розділів, якими охоплюються десять підрозділів, висновків та списку використаних джерел (55 найменувань). Загальний обсяг дипломної роботи 80 сторінок, у тому числі список використаних джерел – 6 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ПОНЯТТЯ КОДИФІКАЦІЇ НОРМ ТА ЇЇ РІЗНОВИДИ В МІЖНАРОДНОМУ ПРИВАТНОМУ ПРАВІ

1.1. Понятійно-категоріальний апарат кодифікації норм міжнародного приватного права

Основні питання, пов'язані з використанням правових понять та категорій у кодифікованих актах, були сформульовані доктриною права у ХІХ столітті. Одні дослідники вважали неминучим включення до кодексів юридичних термінів, оскільки вони надають праву визначеність і точність [36]. Інші, навпаки, закликали уникати юридичних термінів, які позбавляють змісту актів кодифікації загальнодоступності [49].

У сучасному правознавстві ідея загальнодоступного кодексу практично одноставно вважається утопічною. Правовим поняттям та категоріям відводиться роль «первинного матеріалу» у правотворчій діяльності, що зумовлено їх здатністю відбивати найважливіші сторони явищ дійсності. Повторюваність логіко-структурних одиниць – юридичних термінів – у сучасній законодавчій техніці є спеціальним прийомом та умовою надання нормативно-правовому акту «властивості єдності та узгодженості», а відповідно, і системного характеру. Водночас перенасичення тексту нормативно-правового акта поняттями та дефініціями пов'язуватиме ініціативу законодавця та особи, що застосовує право.

На початку ХХ століття французький вчений П. Армінжон досить різко висловився на рахунок міжнародного приватного права, а саме, що його термінологія не точна і часто є двозначною [41, с. 110]. Безумовно, єдина правова термінологія є одним із основних юридико-технічних засобів досягнення повноти змісту та системності його викладу у кодифікаціях міжнародного приватного права. Для отримання всесторонньої характеристики термінології сучасного міжнародного права доцільним є

розгляд двох питань: галузевої приналежності використовуваних правових категорій та його законодавчих дефініцій.

Галузева належність правових понять і категорій у нормах міжнародного приватного права багато в чому зумовлена комплексним характером цієї системи права, що виражається у зв'язку між предметом міжнародного приватного права з системою міжнародного публічного права та внутрішньодержавними правопорядками. Крім загально-правових (базових) понять, сучасними кодифікаціями активно використовуються міжнародно-правові, публічноправові та приватноправові поняття, а також спеціальні юридичні категорії, властиві виключно міжнародному приватному праву і відображають специфіку його предмета та методу правового регулювання.

Відмінність міжнародних уніфікованих норм від національних норм міжнародного приватного права полягає у більшій вазі міжнародно-правових категорій та меншому змістовному розмаїтті приватноправових та публічноправових понять. Це пояснюється спрямованістю міжнародних конвенцій регулювання лише окремих приватноправових питань.

Більш повне уявлення про різноманітність термінів матеріального та колізійного права, що використовуються в сучасних актах про міжнародне приватне право, дає аналіз національних законодавств.

Серед загально-правових понять у сучасних національних законах широкого поширення набули поняття «правовідношення», «правова норма», «право- та дієдатність», «офіційне тлумачення», «практика застосування» правових норм, «матеріальне право» тощо [5].

Міжнародно-правова термінологія представлена такими правовими категоріями, як «міжнародний договір», «міжнародний звичай», «міжнародна організація», надання «правової допомоги», «дипломатичний імунітет» [15].

Значну групу публічноправових юридичних термінів утворюють категорії внутрішньодержавного процесуального права: «процесуальна право та дієдатність», «предмет позову», «зустрічний позов», «арбітражна угода», «пророгаційна угода». Найчисленнішу групу становлять приватноправові

терміни. Найбільш уживаними є поняття «право власності», «речове право», «право інтелектуальної власності», «угода», «довіреність», «недійсність угоди», «позовна давність», «делікт», «заповіт», «шлюбний договір», «усиновлення» та ін. Менш часто зустрічаються такі цивільно-правові терміни, як «легітимація», «універсальне правонаступництво», «утримання», «договір перестраховання», «вантажний документ».

Особливої уваги заслуговують терміни, що часто зустрічаються в сучасних текстах актів, що відбивають специфіку різних національних систем права. Групу специфічних юридичних термінів становлять такі поняття цивільного та цивільного процесуального права:

- «договір про спадкування», «взаємний заповіт» (ст. 17, 29 Закону Естонії) [11];
- «обіцання одружитися», «роздільне проживання подружжя», «проживання» (ст. 45, 55, 58 Кодексу Бельгії) [29];
- «проживання поза шлюбом» (ст. 45 Закону Македонії) [31];
- «попередня угода про одруження» (ст. 12 Турецького кодексу) [42].

Ця термінологія свідчить про наявність яскраво виражених особливостей у сучасному правовому регулюванні двох різновидів правовідносин – міжнародних сімейних та міжнародних спадкових. Так, використання бельгійським і турецьким законодавцями правових категорій «обіцанка одружитися» та «попередня угода про одруження» пояснюється тим, що в Бельгії та Туреччині однією з умов дійсності шлюбу є дотримання попередньої формальності у вигляді заручин [13].

На понятійно-категоріальний апарат сучасних національних кодифікацій міжнародного приватного права не міг не вплинути зростаючий інтерес до «квазішлюбних» союзів – законного чи фактичного спільного проживання.

Визначення терміну «співжиття» (або спільне проживання) дається в статті 58 Кодексу Бельгії: «Термін «співжиття» відноситься до ситуації співжиття, що вимагає реєстрації державною владою і яка не створює зв'язку рівного шлюбу». Цей інститут у бельгійському сімейному законодавстві регулюється

Законом Бельгії від 23.11.1998 року про запровадження законного спільного проживання, що передбачає мінімальний юридичний захист особам, які перебувають у такому позашлюбному союзі [27].

До поняття «співжиття поза шлюбом» (точніше «осіб, які проживають поза шлюбом») звертається також македонський законодавець. Стаття 45 Закону Македонії передбачає колізійне регулювання майнових відносин між особами, що проживають поза шлюбом. До таких відносин застосовується закон спільного громадянства осіб, що проживають (п. 1), альтернативно – закон країни їх спільного проживання (п. 2), до договірних майнових відносин – закон, що регулює майнові відносини в момент укладання договору (п. 3). Зі змісту цієї статті випливає, що поняття «співжиття поза шлюбом» має на увазі як законні (зареєстровані), так і фактичні відносини сторін [31].

Специфічні юридичні терміни «договір про спадкування» та «взаємний заповіт» характерні для естонської кодифікації міжнародного приватного права [11].

У сучасному естонському спадковому праві під «взаємним заповітом подружжя» розуміється спільно складений подружжям заповіт, у якому вони взаємно призначають один одного спадкоємцями або у разі смерті роблять інші розпорядження щодо спадщини. Даний заповіт може бути змінений у разі, якщо дійсність розпорядження одного з подружжя залежить від дійсності розпорядження іншого подружжя і якщо можна припустити, що розпорядження одного з подружжя не було б зроблено без розпорядження іншого подружжя [11].

Найважливішу групу юридичних термінів у сучасних кодифікаціях міжнародного приватного права утворюють правові поняття та категорії, що позначають основні інститути міжнародного приватного права. Як правило, вони пов'язані з колізійним методом правового регулювання: «іноземний елемент», «колізійна норма», «автономія волі», «застереження про публічний порядок», «імперативні норми» [14]. Більшість дефініцій, які у сучасних

кодіфікованих актах міжнародного приватного права, присвячені визначенню саме цих категорій.

На основі розглянутих прикладів можна зробити висновок, що, незважаючи на різносистемну (міжнародно-правову та національну) і різногалузеву (цивільну, сімейну, трудову, цивільно-процесуальну тощо) природу використовуваних правових понять, у сучасних зведених актах спостерігається тенденція до закріплення єдиного понятійного апарату. Однак, у деяких випадках звернення законодавця до термінів, що відображають національну специфіку будь-якої галузі права, (наприклад, «взаємний заповіт», «роздільне проживання подружжя») не завжди супроводжується їх визначенням, що вимагає додаткового пошуку іноземних спеціальних нормативних актів і породжує складнощі у правозастосовчій практиці.

Питання включення до тексту нормативно-правових актів спеціальних дефініцій у сучасному правознавстві залишається дискусійним. На користь визначень висловлювався ще в ХІХ столітті англійський юрист І. Бентам: «Якщо ми змушені вдаватися до технічних термінів, то ми маємо брати на себе відповідальність за визначення їх в самому тексті законів» [19]. Противники цієї точки зору говорять про банальність, спірність визначень, про їхню здатність «гальмувати будь-який розвиток правової думки, жорстко обмежити тлумачення правових норм».

Не можна не погодитися з точкою зору дослідників, які пов'язують тенденцію до збільшення кількості дефініцій у сучасному законодавстві із прагненням підвищити визначеність правового регулювання. Як зазначає М.Д. Хайретдінова, законодавча дефініція допомагає впоратися зі зростаючою важкодоступністю законодавства і посилити його ефективність.

Дефінітивні визначення забезпечують більшу доступність правових понять міжнародного приватного права, відповідно і правових розпоряджень. Звернення до дефініцій найбільш доцільно при використанні понять, що

відображають специфіку колізійного регулювання, комплексних, соціально значущих інститутів або нових правових інститутів.

Отже, можна зробити висновок, що єдина правова термінологія є одним із основних юридико-технічних засобів досягнення повноти змісту та системності його викладу у кодифікаціях міжнародного приватного права. Для отримання всесторонньої характеристики термінології сучасного міжнародного права доцільним є розгляд двох питань: галузевої приналежності використовуваних правових категорій та його законодавчих дефініцій. Галузева належність правових понять і категорій у нормах міжнародного приватного права багато в чому зумовлена комплексним характером цієї системи права. Крім загально-правових (базових) понять, сучасними кодифікаціями активно використовуються міжнародно-правові, публічноправові та приватноправові поняття, а також спеціальні юридичні категорії, властиві виключно міжнародному приватному праву і відображають специфіку його предмета та методу правового регулювання.

1.2. Основні підходи до кодифікації та розвиток законодавства у сфері міжнародного приватного права

Підходи щодо кодифікації норм міжнародного приватного права (особливо колізійні норми), як правило, розрізняються за критерієм способу закріплення відповідних положень у національному законодавстві (вид і форма відповідного правового акта).

Зазвичай національні кодифікації міжнародного приватного права користуються наступними способами:

- Включення норм міжнародного приватного права до цивільних кодексів або до вступних законів до цих кодексів та до інших кодексів у різних галузях (умовно-галузева кодифікація);
- Запровадження окремих законів щодо міжнародного приватного права (автономна кодифікація);

- Прийняття спеціальних законів у галузі міжнародного приватного права або ж наявність розрізнених норм міжнародного приватного права у більшості нормативних актах (альтернативні варіанти кодифікації) (даний спосіб є порівняно рідким явищем) [19].

Варто детальніше розглянути кожний так званий різновид кодифікації. Що стосується автономної кодифікації, то запровадження окремих законів щодо питань міжнародного приватного права є новітнім етапом у розвитку процесів колізійного права у світі. Робота з цього питання велася поступово та послідовно – від впровадження колізійних норм до різноманітних актів, від закріплення колізійних норм у цивільних кодексах до «відмежування» цих норм міжнародного приватного права [1].

Як відомо, міжнародне приватне право охоплює комплекс приватноправових відносин, що ускладнені іноземним елементом, в тому числі цивільні, сімейні, трудові відносини, а також особливі питання щодо зовнішньоекономічної діяльності, повітряного права, торговельного мореплавства тощо.

Слід зазначити, що загальні положення, що встановлюють порядок дії колізійних норм та обмежень в інтересах держави, спеціальних випадків застосування права іноземної держави, застосовуються до всього комплексу колізійних норм у різних галузях правовідносин. Звісно встановлення відповідних положень в окремому законі гарантує змогу їх застосування до будь-якої галузі матеріального приватного права.

Кодифікації цього виду містять чітку структуру. Зазвичай перший розділ містить загальні поняття міжнародного приватного права. Подальші розділи включають в себе колізійні норми, що зазвичай структуровані за сферою регулювання. Досить часто закони про міжнародне приватне право містять в собі розділи, що стосуються питань міжнародного цивільного процесу.

Одним із законів про міжнародне приватне право є швейцарський закон 1987 р., що набув чинності в 1989 р. [32]. На даний закон чималий вплив справили традиції загального права. Крім цього, зазначений закон достатньо

багато уваги приділяє процесуальним питанням. Також слід зауважити, що кожний розділ цього закону включає в себе принципи щодо колізійного регулювання, юрисдикції та виконання іноземних рішень. Швейцарський закон 1987 р. вважається однією з кращих кодифікацій міжнародного приватного права, оскільки вона є логічною, практичною за структурою та містить детально закріплені норми щодо майже всіх питань міжнародного приватного права.

Першовідкривачем в історії законодавчих актів міжнародного приватного права є японський закон 1898 р. Він не був чітко структурованим та містив в собі перелік колізійних норм та загальних положень міжнародного приватного права у довільній формі. Пізніше закон був перероблений та являв собою загальні правила щодо законів та застосовуваного права [26].

Щодо інших держав, то в Польщі був прийнятий окремий закон про міжнародне приватне право в 1926 р. та включав загальні положення та колізійні норми щодо цивільного, трудового та сімейного права. Згодом цей закон було реформовано [23].

Бурхливий розвиток автономних кодифікацій міжнародного приватного права розпочався в другій половині ХХ ст. Саме через це окремі закони було запроваджено в Австрії, Югославії, Туреччині, Венесуелі, Італії, Грузії, Тунісі тощо.

Німецька кодифікація міжнародного приватного права заслуговує на окрему увагу. Тривалий час колізійні норми в Німеччині містились у Вступному законі до Німецького цивільного уложення. Пізніше був прийнятий Закон про нове регулювання в галузі міжнародного приватного права, який змінив відповідні положення Вступного закону, а також розширив сферу колізійного регулювання через включення до даного акта правил Римської конвенції 1980 р., які стосувались договірних відносин та норм процесуального характеру (підсудність). Таким чином, закон було названо Законом про міжнародне приватне право 1986 р., який складається з системи

колізійних норм щодо форми правочинів, опіки та піклування, шлюбно-сімейних відносин, спадкового права, трудового права та процесу [19].

У штаті Луїзіана (США) 1991 р. було прийнято Закон про міжнародне приватне право, що набув чинності в січні 1992 р.

З початку XXI ст. окремі закони про міжнародне приватне право прийнято в Естонії (2002 р.), Бельгії (2004 р.), Болгарії (2005 р.), Україні (2005 р.). Окрім цього, у 2011 р. до держав, що кодифікували міжнародне приватне право у вигляді окремого закону, приєднався Китай, систематизувавши колізійні норми, що знаходилися у різних правових актах.

Наступний вид кодифікації – галузева кодифікація. Дана класифікація містить набагато меншу сферу регулювання на відміну від автономної кодифікації. Не приділяється багато уваги загальним положенням міжнародного приватного права. Ще однією відмінною ознакою є закріплення колізійних норм та відповідних положень міжнародного цивільного процесу у різноманітних нормативно-правових актах (цивільні та цивільні процесуальні кодекси).

Такі держави, як Франція, Мексика, Іспанія, Бразилія, Єгипет, Сирія, Уругвай та інші обрали галузеву кодифікацію міжнародного приватного права.

Зокрема, більшість пострадянських держав (Грузія, Азербайджан, Естонія та Україна) обрали шлях впровадження норм міжнародного приватного права до цивільних кодексів.

До речі, законодавство Куби та Монголії містить колізійні норми в цивільних та сімейних і трудових кодексах.

Крім цього, варто додати, що цивільне законодавство багатьох країн, що є прибічниками галузевої кодифікації міжнародного приватного права, зазнало чималих реформ протягом XX ст., які відображають новітні підходи до регулювання колізійних відносин.

Наступний вид кодифікацій – альтернативні. Заміною або ж альтернативою двом вище згаданим видам є персоніфікація уривчастих колізійних норм та

загальних положень міжнародного приватного права у різних нормативно-правових актах. Даний підхід є актуальним для держав, які не вважають закон головним джерелом права (США, Великобританія). Зокрема, у США досить часто посилаються на другий Звід правил про конфлікт законів (однак, цей закон не має сили закону) [1].

Щодо пошуку компромісів між автономною та галузевою кодифікаціями міжнародного приватного права, то у доктрині права і досі ведуться дискусії. З цього приводу була висунена ідея «кумулятивної кодифікації» (запровадження закону, який би містив загальні положення міжнародного приватного права та включення колізійних норм до відповідних галузевих актів) [15]. Однак, на практиці цей підхід не був реалізований.

Отже, існує декілька підходів щодо кодифікацій міжнародного приватного права, серед яких можна виділити наступні: умовно-галузевий, автономний та альтернативний. Кожен з даних підходів знайшов своє відображення в конкретній державі та закріпився на законодавчому рівні.

1.3. Проблема кодифікації норм міжнародного приватного права в доктрині права

Спершу варто зазначити, що в період XI та XII століть в той час, коли розвивалося цивільне право в країнах, почало виникати і питання колізійного права. Їх вирішення заклало фундамент для розвитку практики та теорії міжнародного приватного права [4, с. 209].

Що стосується можливості та доцільності кодифікації міжнародного приватного права, то вже майже три століття дане питання залишається спірним. У період із другої половини XIX ст. на початок XX ст. майже повсюдно поширилася думка про загальну кодифікацію міжнародного приватного права.

Активне обговорення проблеми кодифікації міжнародного приватного права, що розпочалося у вітчизняній та зарубіжній доктрині у другій половині

XIX ст., пов'язане з ідеєю кодифікації міжнародного права, як самостійна галузь якого нерідко розглядалося міжнародне приватне право [17, с. 12].

Усі перші кодифікації міжнародного права являли собою наукові кодифікації. Серед них отримали визнання такі праці вчених у формі кодексів: «Точний кодекс міжнародного права», 1861) француза Д. Петрушевича, «Сучасне міжнародне право цивілізованих держав, викладене у формі кодексу», 1886 швейцарця Й. Блюнчлі та інші [50]. Дані кодифікації здобули популярність завдяки повноті охопленого правового матеріалу, наукового характеру викладу та, безсумнівно, деякого практичного значення.

До загальних недоліків перерахованих проектів кодифікації міжнародного права відносять відсутність глибокого та всебічного вивчення предмета в його історичному розвитку, надто загальний і часто поверхневий підхід. Вибраний авторами метод складання кодексів призводив до суб'єктивізму наукових кодифікацій.

Масштабність завдань, що стоять перед міжнародним приватним правом, привела законодавця наприкінці XIX – на початку XX ст. впритул до ідеї загальної кодифікації міжнародного приватного права. Плідна робота з уніфікації колізійного права в цей час велася міжнародними Гаазькими конференціями з питань міжнародного приватного права. Значний внесок у процес кодифікації міжнародного приватного права зробили панамериканські конференції. На Шостому панамериканському конгресі в Гавані було прийнято важливий кодифікований акт – Кодекс міжнародного приватного права (Кодекс Бустаманте), що є додатком до Конвенції про міжнародне приватне право (Гавана, 20.02.1928 р.). Кодекс Бустаманте передбачає комплексне регулювання питань цивільного, комерційного, кримінального права та процесу.

Більшість сучасних юристів виступають на користь універсальної кодифікації норм міжнародного приватного права, пов'язуючи з нею розвиток міжнародних приватноправових відносин [25, с. 28-46].

Однак, у юридичній літературі продовжують висловлюватися й аргументи проти не лише універсальної, а й національної кодифікації міжнародного приватного права. На думку її критиків, визначеність, що з'являється внаслідок кодифікації, значною мірою обмежить свободу вибору правової системи, а отже, і дію принципу справедливості, яким має керуватися суд під час вирішення колізії законів. Чітке законодавче регулювання позбавить суддю можливості враховувати реальні обставини кожного окремого випадку та виявляти необхідну гнучкість. Головним чином, цей аргумент справедливий для країн загального права. Представники доктрини загального права вважають, що жорстке визначення колізійних прив'язок не забезпечує всебічну оцінку обставин справи, а, відповідно, і справедливого результату [46, с. 114]. Однак, тут слід погодитись з думкою Є.В. Кабатової, що судді континентальної правової системи не мають настільки широкої так званої правотворчої свободи, щоб кодифікація могла її значно обмежити [16, с. 121].

Деякі юристи висловлюються проти кодифікації міжнародного приватного права через те, що ця галузь права є досить «молодою». За думкою багатьох вчених, швидка кодифікація може порушити природний розвиток передчасно кодифікованих норм і ризикує обернутися невдачею.

Кодифікації обов'язково передуює накопичення матеріалу, вже більш менш готового, виробленого судовою практикою і наукою, або її положення повинні прямо запозичуватися з чужих кодексів.

Більш обґрунтованим слід визнати висновок, що сучасне міжнародне приватне право досягло якісно нового рівня і в ньому вже накопичено достатній для кодифікації підготовчий матеріал. Крім того, з юридико-технічного погляду набагато легше кодифікувати норми галузі права, що тільки зароджується.

Кодифікації міжнародного приватного права може перешкоджати надмірна складність та казуїстичність даної галузі права. У сучасній літературі справедливо зазначається, що казуїстичність правової матерії спонукає до

необхідності пропонувати рішення стосовно конкретних випадків, з чим судова практика справляється краще за кодекс. Однак, на сьогоднішній день кодифікація міжнародного приватного права вже ґрунтується на великій правозастосовній практиці і здатна спростити завдання, що стоять перед правозастосовником [54].

У вітчизняній науці співіснують три основні концепції:

- міжнародна, що включає міжнародне приватне право до складу загального міжнародного права;
- внутрішньодержавна, що відносить міжнародне приватне право до внутрішнього права кожної окремої держави. Одні з прихильників цієї концепції розглядають міжнародне приватне право як частину цивільного права, інші – як самостійну галузь національного права. Треті кваліфікують міжнародне приватне право як підсистему внутрішньодержавного права;
- теорія «полісистемного комплексу», що розглядає міжнародне приватне право як сукупність міжнародно-правових та внутрішньодержавних правових норм.

Наступним досить поширеним запереченням проти кодифікації міжнародного приватного права є доктрина неузгодженості процесів міжнародної уніфікації та національної кодифікації міжнародного приватного права. Національна кодифікація, що відстає від прогресивних тенденцій розвитку міжнародного приватного права у світовому співтоваристві, може перешкодити міжнародній уніфікації. З іншої сторони, міжнародна уніфікація може порушити єдність національної системи, яка не має законодавчих засобів за своєчасним узгодженням універсальних і регіональних конвенційних правил.

Розпочатий уніфікаційний процес на межі XIX–XX ст. призвів до часткової міжнародної кодифікації з практично всіх основних питань міжнародного приватного права.

У наш час кодифікаційний процес йде у напрямі глобалізації та інтернаціоналізації. На початку третього тисячоліття було прийнято нові національні кодифікації міжнародного приватного права у 15 країнах: Азербайджані, Литві, Південній Кореї, Росії, Монголії, Естонії, Бельгії, Болгарії, Україні, Македонії, Туреччині, Китаї, Польщі, Тайвані та Нідерландах.

В даний час на законодавчому рівні обговорюється проект кодифікованого акта щодо міжнародного приватного права у Пуерто-Ріко (держава зі змішаною правовою системою) [52], готується повторна кодифікація міжнародного приватного права в Чехії.

У 2006 році принципів зміни були внесені до Закону Японії № 10 «Про застосування законів» (1898). Вони торкнулися загальних положень закону, правового регулювання статусу фізичних осіб, міжнародного зобов'язального та сімейного права [26]. Закон Японії в редакції 2006 р. вперше був чітко структурований: його норми утворюють дві основні частини: перша частина – «загальні правила» і «загальні правила, що стосуються закону», друга частина складається з семи розділів, присвячених різним спеціальним інститутам міжнародного приватного права.

Одним з найважливіших нововведень стало встановлення права, застосовуваного до договірних і позадоговірних зобов'язань, з урахуванням принципу найтіснішого зв'язку. Іншим важливим моментом стало поширення автономії волі сторін на позадоговірні зобов'язання. Крім цього, остання редакція японського Закону включає зміни про мету правового акта, спеціальні колізійні норми про трудові договори, а також про позадоговірні зобов'язання, що виникають внаслідок заподіяння шкоди виробником товару.

Слід зазначити, що проект змін у Цивільному кодексі України враховує правовий досвід ЄС і спрямований на імплементацію низки принципів підходів, що містяться в Регламентах «Рим I» [39] та «Рим II» (наприклад, у ст. 1193 ЦК України) [43]. Основні цілі рекодифікації зводяться до:

1) розширення кола відносин, прямо регульованих новими колізійними нормами;

2) редагування деяких колізійних норм задля досягнення більшого регулювання;

3) вдосконалення низки положень з погляду юридичної техніки для того, щоб сприяти їх правильному застосуванню судами [35].

Після набуття чинності Амстердамського договору (1 травня 1999 р.) у Європі спостерігається прагнення створення єдиного Європейського кодексу міжнародного приватного права. Амстердамський договір наділив органи ЄС компетенцією в галузі регулювання міжнародних приватноправових відносин, що стало переломним моментом у розвитку європейського міжнародного приватного права.

Отже, протягом певного часу кодифікація міжнародного приватного права зазнавала чималої критики від правознавців різних часів, однак, на сьогоднішній день більшість сучасних юристів виступають на користь універсальної кодифікації норм міжнародного приватного права, пов'язуючи з нею розвиток міжнародних приватноправових відносин. У ХХІ столітті кодифікаційний процес міжнародного приватного права йде в напрямку глобалізації та інтернаціоналізації, що відповідає сучасним змінам суспільних відносин.

РОЗДІЛ 2

КЛАСИФІКАЦІЯ КОДИФІКАЦІЙ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА

2.1. Класифікація кодифікацій міжнародного приватного права з точки зору юридичної сили їх результату

У ХХ столітті виникнення кодифікацій різних типів стало головною тенденцією розвитку законодавства. Зокрема, одним з критеріїв відокремлення є юридична сила результату кодифікацій.

З погляду юридичної сили правового акта розмежовують офіційну та неофіційну (приватну) кодифікацію [18].

Під офіційною кодифікацією міжнародного приватного права слід розуміти діяльність державних органів (або інших організацій), спеціально створених, внаслідок якої приймається кодифікований акт, що носить офіційний характер (прирівнюється до офіційних джерел опублікування нормативних правових актів) та має юридичне значення (на нього необхідне посилення у правотворчій та правозастосовній діяльності).

До неофіційної кодифікації належить діяльність суб'єктів, які не мають на це спеціальних повноважень (юристів – науковців та практиків, різноманітних організацій – державних, науково-дослідних, освітніх, видавничих, інформаційних), спрямована на складання різних збірників упорядкованого законодавства, що забезпечують особисті та корпоративні інтереси, що не мають нормативного значення, але сприяють удосконаленню правотворчої та правозастосовної практики.

В результаті офіційної кодифікації міжнародного приватного права, починаючи з 2000 р., були прийняті кодифіковані акти в державах континентальної та змішаної системи права: в ході автономної кодифікації: Закон Південної Кореї «Про міжнародне приватне право» (2001), Закон Естонії «Про міжнародне приватне право» (2002), Закон Бельгії «Про кодекс міжнародного приватного права» (2004), Закон України «Про міжнародне

приватне право» (2005), Закон Македонії «Про міжнародне приватне право» (2007), Турецький кодекс з міжнародного приватного права та міжнародне цивільно-процесуальне право (2007), Закон Польщі «Міжнародне приватне право» (2011); під час міжгалузевої кодифікації: розділ II «Міжнародне приватне право» книги першої Цивільного процесуального кодексу Литви (2001) [45] тощо.

Неофіційна кодифікація, як правило, передує офіційній та створює фундамент для її здійснення. До головного різновиду неофіційної кодифікації належить доктринальна (наукова) кодифікація, яку здійснюють науковці або наукові організації.

Наступним її різновидом є поширені за кордоном неофіційні кодифікації приватних видавництв, у ході яких групуються міжнародні, законодавчі та підзаконні акти у відповідній галузі права.

Сучасна доктрина нерідко пов'язує майбутній розвиток кодифікаційного процесу з новим видом неофіційної кодифікації – кіберкодифікацією (електронною кодифікацією), що зводиться до створення «електронних зборів текстів законодавчих актів у актуальних редакціях».

У більшості країн англосаксонської системи права відсутні офіційні кодифіковані акти про міжнародне приватне право, тому найбільш значуще місце у регулюванні цивільно-правових відносин із іноземним елементом займають саме приватні кодифікації.

Найбільшу увагу доктрини привертає такий різновид неофіційної кодифікації як кодифікація звичаїв міжнародного ділового обороту. Міжнародні кодифіковані акти, що застосовуються до регулювання міжнародного комерційного обороту, є зведенням уніфікованих норм, що готуються міжнародними торговими (або іншими галузевими) асоціаціями поза рамками будь-якого конкретного національного законодавства. Їм притаманний «позанаціональний» характер. У доктрині вони отримали назву транснаціональних кодифікацій [24, с. 47].

Отже, у ХХ ст. актуальною та головною тенденцією стала поява різних класифікацій кодифікацій. Зокрема, виокремлювали різні критерії щодо визначення тієї чи іншої кодифікації. Одним з таких критеріїв є юридична сила результату кодифікацій [22]. Таким чином, виділяють офіційну та неофіційну (приватну) кодифікації. Під офіційною кодифікацією міжнародного приватного права розуміється діяльність державних органів, внаслідок якої приймається кодифікований акт, що носить офіційний характер та має юридичне значення. Що стосується неофіційної, то до неї належить діяльність суб'єктів, які не мають на це спеціальних повноважень (юристів – науковців та практиків), спрямована на складання різних збірників упорядкованого законодавства, що забезпечують особисті та корпоративні інтереси, що не мають нормативного значення, але сприяють удосконаленню правотворчої та правозастосовної практики.

2.2. Класифікація кодифікацій міжнародного приватного права з точки зору суб'єктного складу і сфери застосування акта кодифікації

Одним з важливих критеріїв класифікації кодифікацій міжнародного приватного права є суб'єктний склад та сфера застосування акта кодифікації.

Спираючись на суб'єктний склад при проведенні кодифікації та територіальну сферу застосування зведеного нормативно-правового акта, виділяють міжнародні кодифікації, що охоплюють правопорядки кількох держав, та національні (внутрішньодержавні) кодифікації, що здійснюються на території конкретної держави. На сучасному етапі діє тільки один повномасштабний міжнародний акт кодифікації міжнародного приватного права – Кодекс міжнародного приватного права (Кодекс Бустаманте).

Визначальна роль національних кодифікацій у розвитку міжнародного приватного права відзначалася вже на початку ХХ ст. Дані кодифікації полегшують поширення сфери дії національних правових норм, сприяють застосуванню схожих моделей кодексів та зближенню національних правових

систем. Вони дозволяють подолати не лише прогалини внутрішніх джерел права, а й колізії різних правопорядків.є

Проблема застосування міжнародних актів пов'язані з визначенням порядку їх включення до внутрішньодержавних джерел міжнародного приватного права, тобто умов, при яких стає можливим регулювання приватних правовідносин з іноземним елементом у конкретній державі.

Для застосування офіційних уніфікованих актів щодо окремих країн потрібне визнання їх обов'язковості, зазвичай, шляхом прийняття відповідного внутрішньодержавного акта. Здебільшого ця умова передбачається положеннями конституцій та спеціальних внутрішніх законів. Так, українське законодавство містить положення про необхідність офіційної згоди держави на обов'язковість для неї міжнародного договору; болгарська, естонська, литовська, турецька конституції – про обов'язкову ратифікацію міжнародних договорів парламентом [35].

До найважливіших актів європейської уніфікації, присвячених матеріально-правовим та процесуально-правовим питанням міжнародного приватного права, слід віднести Регламент Ради ЄС № 44/2001 від 22.12.2000 р. про судову компетенцію, визнання та виконання рішень у цивільних та торгових справах, Регламент Ради ЄС № 2201/2003 від 27.11.2003 р. щодо юрисдикції, визнання та виконання судових рішень у сімейних справах та інші.

Отже, відповідно до критерію суб'єктного складу та сфери застосування акта кодифікації виділяють міжнародні кодифікації, в сферу яких входять правопорядки декількох держав, та національні (внутрішньодержавні), що діють на території конкретної держави. Однак, існує проблема застосування міжнародного акта, яка полягає в тому, що необхідні умови, при яких стає можливим регулювання приватних правовідносин з іноземним елементом у конкретній державі. Вирішенням цієї проблеми є визнання їх обов'язковості, зазвичай, шляхом прийняття відповідного внутрішньодержавного акта.

2.3. Класифікація кодифікацій міжнародного приватного права з точки зору перетворювального елемента

Важливе значення для класифікації кодифікацій має перетворювальний елемент. Згідно з ним кодифікації поділяються на реальні кодифікації (реформи) та формальні кодифікації (компіляції).

До кодифікації-реформи належить така кодифікація, під час якої у зібрані правові норми вносяться значні зміни. Правова норма, що кодифікується, інтегруючись у статтю кодексу, набуває чинності закону незалежно з її первинного джерела, тобто навіть якщо вона раніше мала ненормативну природу (наприклад, усталене в судовій практиці правило).

Кодифікація-компіляція є простим збиранням чинних правових норм, об'єднанням їх у формі кодексу без будь-якої істотної зміни правової природи норм. Сучасна доктрина схиляється до того, що в даному типі кодифікації перетворювальний елемент все ж таки присутній, хоча і виражений набагато слабше, ніж у кодифікаціях-реформах.

Безперечною перевагою компанії перед реформуванням законодавства є те, що вона потребує менше тимчасових витрат. Перевага кодифікації-реформи проявляється у більшій адаптації нормативно-правових норм до нових умов дійсності, у можливості законодавчого закріплення норм, вироблених судовою практикою [1].

У доктрині при класифікації кодифікацій застосовується термін «рекодифікація», під якою розуміється заміна однієї кодифікації іншою. За словами Р. Кабріяка, ХХ століття стало віком рекодифікації, часом «кардинального перегляду старіючих кодексів» [3]. Рекодифікація розглядається як один із інструментів сучасного законодавчого процесу в галузі приватного права. Метою рекодифікації є «реставрація» приватного права на правильних з погляду сучасності принципах.

Враховуючи колишній стан національного законодавства у галузі міжнародного приватного права, про власне кодифікацію можна говорити у двох випадках. Перший випадок пов'язаний із первинною кодифікацією норм

міжнародного приватного права, що містяться у різних нормативних актах, що характерно, наприклад, для болгарського, бельгійського та голландського права. Другий випадок має місце при первинній автономній кодифікації зведених галузевих та інших некодифікованих правових норм у галузі міжнародного приватного права, внаслідок якої було прийнято кодифіковані акти щодо міжнародного приватного права в Україні, Естонії, Азербайджані та Китаї. Рекодифікацією є ті сучасні кодифікації, які замінили собою однотипні (галузеві чи автономні) кодифіковані акти.

Усі сучасні національні кодифікації внесли значні зміни до раніше чинного національного законодавства в галузі міжнародного приватного права, тому всі вони є кодифікацією – реформами.

З погляду перетворювального елемента особливе місце посідає голландська кодифікація міжнародного приватного права, результатом якої стало прийняття Книги 10 Цивільного кодексу Нідерландів (2012 р.). Перший в історії країни об'ємний кодифікований акт став гідним результатом національної правотворчості останніх трьох десятиліть [33].

Правове співтовариство Нідерландів тривалий час залишалося, мабуть, найвідданішим прихильником ідеї про міжнародну кодифікацію міжнародного приватного права. Одним із прихильників цієї концепції був голландський учений Тобіас М.С. Ассер, який стояв біля витоків створення Гаазької конференції з міжнародного приватного права.

У 1969 р. мрія Т.М.С. Ассера знайшла своє часткове втілення у проєкті Єдиного закону про міжнародне приватне право. Однак, у 1976 р. процес ратифікації цієї угоди було припинено і кодифікація міжнародного приватного права так і не завершилася. Після невдалої спроби здійснення регіональної кодифікації Нідерланди в 1980 р. звернулися до процесу національної кодифікації міжнародного приватного права, обравши відмінний від інших держав шлях її здійснення. На першому етапі протягом тридцяти років проводилася послідовна кодифікація окремих аспектів міжнародного приватного права. В результаті з'явилися закони про колізійне право, що

застосовується до фізичної особи, дійсності шлюбу, успадкування, корпорацій, легітимації, усиновлення тощо.

На другому етапі голландської кодифікації відбувається об'єднання окремих колізійно-правових актів у єдиний кодифікований закон – Книгу 10 «Міжнародне приватне право» Цивільного кодексу Нідерландів. У процесі їх консолідації старі колізійні норми були переглянуті та оновлені з урахуванням зміни змісту міжнародних конвенцій та прав ЄС [33].

Отже, у процесі кодифікації міжнародного приватного права у ХХІ ст. можна виділити такі нові типи кодифікації:

- «покрокова» кодифікація – тип кодифікації, під час якої поодинокі правотворчість, тобто формулювання ізолювано взятих норм міжнародного приватного права (імплементація державою будь-якої європейської директиви чи регламенту). Повною мірою метод «покрокової» кодифікації поки що був реалізований лише голландською правовою системою;

- часткова кодифікація окремих інститутів міжнародного приватного права (шлюбу, договірних зобов'язань, успадкування тощо) завершується прийняттям єдиного зведеного акта системного характеру;

- консолідуюча кодифікація міжнародного приватного права – тип кодифікації, що здійснюється шляхом об'єднання низки нормативно-правових актів про окремі інститути та питання міжнародного приватного права у формі єдиного узгодженого акта з внесенням певних змін до вихідного правового матеріалу. Як правило, консолідуюча кодифікація здійснюється на другому етапі «покрокової» кодифікації [33]. Специфічним різновидом консолідуючої кодифікації можна визнати уніфікацію права ЄС, що здійснюється шляхом об'єднання положень базового регламенту (директиви) та актів, що змінюють і доповнюють його з метою встановлення комплексного регулювання будь-якого інституту європейського міжнародного приватного права.

Отже, згідно з таким критерієм як перетворювальний елемент можна виділити такі класифікації: реальні кодифікації (реформи) та формальні кодифікації (компіляції). Щодо першої, то до неї належить така кодифікація,

під час якої у зібрані правові норми вносяться значні зміни. На противагу, кодифікації-компіляції є простим збиранням чинних правових норм, об'єднанням їх у формі кодексу без будь-якої істотної зміни правової природи норм. Більше того, усі теперішні національні кодифікації внесли значні зміни до раніше чинного національного законодавства в галузі міжнародного приватного права, таким чином, вони всі є кодифікацією-реформами. Особливої уваги заслуговує кодифікація міжнародного приватного права Нідерландів, яка поклала основи для нових типів кодифікації («покрокова» кодифікація, часткова кодифікація окремих інститутів міжнародного приватного права, консолідуюча кодифікація).

2.4. Класифікація національних кодифікацій міжнародного приватного права з точки зору форми фіксації норм

Відповідно до національної законодавчої форми фіксації кодифікованих правових норм виділяють такі основні способи кодифікації міжнародного приватного права:

- прийняття спеціальних комплексних законів, що регулюють загальні питання застосування іноземного права, що містять колізійні норми (комплексна кодифікація міжнародного приватного права);
- прийняття спеціальних автономних законів, що регулюють загальні питання застосування іноземного права та містять колізійні норми (автономна кодифікація міжнародного приватного права);
- включення розділів про колізійне право у галузеві нормативні акти (найчастіше – у цивільні кодекси або закони, що регулюють цивільно-правові відносини, у шлюбно-сімейні кодекси, у кодекси про працю та кодекси торговельного мореплавання (міжгалузева кодифікація міжнародного приватного права);
- включення колізійних норм та інших положень міжнародного приватного права в окремі закони (про статус іноземців,

зовнішньоекономічну діяльність, режим іноземного інвестування тощо) [35, с. 26-27].

Міжгалузєва кодифікація передбачає розподіл комплексу правових норм міжнародного приватного права за відповідними спеціальними (галузєвими) актами. Створення колізійних розділів у окремих нормативно-правових актах сприймається як «перехідний етап» шляху до кодифікованого акту вищої якості – окремого закону про міжнародне приватне право [20, с. 102].

Автономна кодифікація передбачає ухвалення спеціального кодифікованого акта (кодекс міжнародного приватного права, закон про міжнародне приватне право), який охоплює питання визначення права, що підлягає застосуванню до транснаціональних приватноправових відносин. Для сучасного законодавчого регулювання області міжнародного приватного права, головним чином, характерні міжгалузєва, автономна і комплексна кодифікації.

У вітчизняній доктрині кінця ХХ ст. стали говорити про тенденцію до зростання кількості комплексних кодифікованих законів. До основних чинників, що зумовлює цей процес, належить потреба у повнішому законодавчому врегулюванні правовідносин і в посиленні авторитету закону [38, с. 33, с. 42-43].

Безперечно більшість сучасних дослідників віддають перевагу комплексній автономній кодифікації. При підсумовуванні їх аргументів вибудовується наступний список переконань на користь комплексної автономної кодифікації міжнародного приватного права:

- відокремлення норм міжнародного приватного права від положень цивільного законодавства необхідно у зв'язку з особливим предметом регулювання - приватними правовідносинами, ускладненими іноземним елементом, що підкреслить самостійність міжнародного приватного права як певної галузі права;
- виклад загальних для всіх інститутів міжнародного приватного права положень в одному спеціалізованому акті дозволяє підпорядкувати їм

всі види приватних правовідносин з іноземним елементом і сприяє більш чіткій та детальній систематизації законодавства у цій галузі;

- зібрання норм міжнародного приватного права в одному акті забезпечує їх велику доступність для всіх зацікавлених осіб, а, отже, їх ефективність;
- комплексна автономна кодифікація міжнародного приватного права дозволяє уникнути дублювання (подвійного регулювання) одних і тих самих положень, усунути прогалини та протиріччя між різними колізійними правилами;
- прийняття кодифікованого акта про міжнародне приватне право зменшує законодавчий масив загалом;
- в повномасштабній кодифікації міжнародного приватного права майже відсутні підстави для застосування аналогії права та закону;
- чітка структура спеціальних законів про міжнародне приватне право дозволяє здійснити комплексний підхід до регулювання проблем галузі права та послідовно розмежувати її загальні та спеціальні інститути.

Однак, існують і аргументи проти автономної кодифікації міжнародного приватного права, серед яких виділяють наступні:

- практично неможливо об'єднати в одному законі всі чинні норми даної системи права через невелику кількість положень, загальних для всіх частин міжнародного приватного права, через різноплановість норм, розміщення норм «спеціального» призначення поза рамками кодифікаційного акта (наприклад, у сфері торгового мореплавання, кредитно-розрахункових відносин);
- недоцільність автономної кодифікації, оскільки посилення ефективності правового регулювання може досягатися шляхом розробки системи основних, що мають найбільше значення (у випадку з міжнародним приватним правом – колізійних) норм, та передачі галузевому законодавчому регулюванню деяких специфічних відносин;

- відсутність єдиної доктринальної точки зору про склад та правову природу норм міжнародного приватного права також перешкоджає об'єднанню всіх його положень у єдиному законі;
- регулююча роль кодифікованого акта про міжнародне приватне право незначна, тому його прийняття спричинить «невиправдане збільшення множинності законодавства, його громіздкості» та спровокує «складності в ході застосування на практиці» [12, с. 182-183];
- відокремлення колізійних і матеріальних норм у різних актах неприпустимо, тому що тільки в сукупності ці два види норм утворюють правило поведінки для учасників правовідносин із іноземним елементом;
- зв'язок колізійних норм цивільного, сімейного, трудового права з матеріальними нормами відповідних галузей набагато тісніший, ніж між собою.

На спростування останніх двох аргументів прибічники комплексної автономної кодифікації міжнародного приватного права посилаються на сутність колізійного методу правового регулювання в міжнародному приватному праві, яка полягає у посиланні не до конкретної матеріальної норми, а до правопорядку тієї чи іншої країни. Лише цей правопорядок визначає матеріальну норму, що підлягає застосуванню.

Як компромісне рішення можливий вибір форми кодифікації, що поєднує в собі автономний та галузевий способи систематизації законодавства, – кумулятивної кодифікації. Вона передбачає прийняття закону про міжнародне приватне право, що містить лише загальні норми, та розміщення інших норм міжнародного приватного права у галузевих кодексах. Кумулятивний кодифікований акт міг би, наприклад, містити правила щодо загальних інститутів міжнародного приватного права, а галузеві акти – правила, що регулюють цивільні, сімейні, трудові, процесуальні відносини з іноземним елементом [14, с. 52].

Сучасні національні правопорядки, що здійснили з початку XXI століття реформу в галузі міжнародного приватного права, переважно дотримуються автономної кодифікації. В 11 державах є окремі закони про міжнародне приватне право (Азербайджан, Південна Корея, Естонія, Бельгія, Болгарія, Україна, Македонія, Туреччина, Китай, Польща, Тайвань).

Міжгалузеві кодифікації міжнародного приватного права були проведені у Литві (2001–2003), Монголії (2002) та Нідерландах (2002–2012).

При цьому зберігається регулювання спеціальних питань міжнародного приватного права в окремих правових актах: болгарське міжнародне приватне право включає Кодекс торговельного мореплавання (1970), Закон «Про міжнародний торговий арбітраж» (1988); у Бельгії після прийняття Кодексу міжнародного приватного права продовжують діяти закони «Про комерційні агентські угоди» (1995); в Україні – Закон «Про зовнішньоекономічну діяльність» (1991); у Монголії – закони «Про іноземні інвестиції» (1993); в Естонії – закони «Про право успадкування» (2009), «Про інвестиційні фонди» (2004); у Туреччині – закони «Про прямі іноземні інвестиції» (2003).

Головна цінність будь-якої кодифікації - створення норм - узагальнень, що підпорядковують собі широке коло однорідних відносин.

Об'єднання норм міжнародного приватного права в одному акті забезпечує їхню велику доступність для всіх зацікавлених осіб. Так, питання усиновлення іноземцем дитини бельгійського громадянина регулюється Кодексом міжнародного приватного права: глава I «Загальні засади», ст. 66–72 (про міжнародну юрисдикцію, застосовне право та визнання усиновлення), розділ II «Відносини спорідненості шляхом усиновлення» глави V [29].

Прогалини, дублювання правових інститутів міжнародного приватного права, складність практичного застосування різних нормативних актів ускладнюють механізм колізійного регулювання та створюють для правозастосовника непереборні перешкоди. Ефективний засіб усунення перелічених труднощів полягає у «виведенні» норм міжнародного приватного права за межі галузевих кодифікованих актів цивільного, сімейного чи іншого

законодавства та прийняття спеціального закону (кодексу) про міжнародне приватне право.

З урахуванням загальнотеоретичного розуміння кодифікації та специфіки цього процесу у міжнародному приватному праві можна дати таке визначення поняття «кодифікація міжнародного приватного права»: «Сучасна кодифікація міжнародного приватного права є процес, тобто структурне та змістовне впорядкування правових норм з метою системного врегулювання матеріальних приватноправових та процесуальних відносин, що мають юридично значущий зв'язок із правопорядками двох і більше держав».

Підсумком кодифікації як процесу є прийняття одного чи кількох нормативно-правових актів:

- міжгалузева кодифікація, тобто введення в галузеві кодекси спеціальних розділів, що містять норми для спеціального регулювання пов'язаних з іноземним правопорядком відносин, що становлять предмет кодексу. Слід зазначити, що повністю міжгалузеву кодифікацію не проведено в жодній країні (як правило, подібні норми відсутні в національних трудовому, земельному, митному кодексах);
- автономна кодифікація міжнародного приватного права, тобто прийняття окремого закону, що визначає право, застосовне до всіх відносин сфери міжнародного приватного права, але не включає питання міжнародного цивільного процесу.

Автономні закони про міжнародне приватне право у XXI ст. приймаються у двох формах:

а) прийняття масштабного закону, що максимально детально регулює питання права, застосовуваного до всіх відносин сфери міжнародного приватного права (Закон Польщі) [23];

б) прийняття короткого закону, що містить основні загальні поняття міжнародного приватного права та основні принципи права (Закон Китаю) [34];

в) інші питання сфери міжнародного приватного права регулюються спеціальними законами; автономна комплексна кодифікація міжнародного приватного права, тобто прийняття окремого закону, що встановлює право, застосовне до всіх відносин сфери міжнародного приватного права, і включає питання щодо визначення компетентної цивільної юрисдикції, компетентних процесуальних норм, надання правової допомоги, визнання та примусового виконання іноземних судових та арбітражних рішень.

Звертаючись до історичного фундаменту процесу національних кодифікацій міжнародного приватного права, можна виділити чотири етапи [19]:

1. 90-ті роки XIX ст. – 60-ті роки. XX ст. На першому етапі здійснюється прийняття:

а) окремих законів про міжнародне приватне право (Швейцарія (1891), Японія (1898), Польща (1926));

б) спеціальних розділів про колізійне регулювання, включених до Цивільного кодексу, або вступного закону до акту кодифікації цивільного права (Німеччина (1896), Італія (1942), Єгипет (1948), Лівія (1954));

в) розрізнених норм про міжнародне приватне право, включених до різних спеціальних законів (одна з переважаючих тенденцій) (Фінляндія (1929)). Американським інститутом права у США проведено кодифікацію судових прецедентів у формі першого «Зводу законів про конфлікт законів» (1934).

2. Початок 1960-х р. — 1978 р. Другий етап характеризується прийняттям першого спеціального комплексного закону про міжнародне приватне право у Чехословаччині (1963), а також розвитком автономної (Польща (1965) та галузевої кодифікацій (розділи ЦПК Польщі (1964), Іспанії (1974)). У США виходить Єдиний торговий кодекс (1962) та другий «Звід законів про конфлікт законів» (1971). Другий етап завершується прийняттям Закону про міжнародне приватне право Австрії (1978), який закріпив принцип найтіснішого зв'язку як основний початок міжнародного приватного права.

3. 1979-1998 рр. На третьому етапі підвищується інтерес законодавця до комплексної автономної кодифікації, що була здійснена у 8 країнах: Угорщина (1979) (цей закон відкрив низку актів комплексної автономної кодифікації), Югославія (1982), Туреччина (1982), Швейцарія (1987), Румунія (1992), Італія (1995), Венесуела (1998), Грузія (1998).

Закон про міжнародне приватне право Швейцарії 1987 р. досі є найдокладнішим актом кодифікації міжнародного приватного права. Ряд ісламських держав приймає окремі розділи кодексів, що регулюють питання цієї галузі права (ОАЕ (1985), Ємен (1992)). У 1992 р. розробляється проєкт закону, присвячений комплексу питань міжнародного приватного права в Австралії.

4. 1998-1999 рр. – четвертий етап характеризується підвищенням статусу національних актів кодифікації міжнародного приватного права, що виявляється у тенденції називати їх «кодексами» (Туніс (1998), Бельгія (2004), Болгарія (2005), Туреччина (2007)). Кодекс про міжнародне приватне право Тунісу, прийнятий 1998 р., є одним із найдосконаліших актів кодифікації в мусульманських країнах, що не поступається найбільш вдалим європейським законам. З початку ХХІ ст. до процесу національної кодифікації міжнародного приватного права залучаються ще ряд держав: Азербайджан, Литва, Естонія, Південна Корея, Монголія, Україна, Японія, Македонія, Китай, Тайвань, Польща, Нідерланди, Чехія, Пуерто-Ріко [35]. Держави активно використовують усі методи національної кодифікації міжнародного приватного права, що склалися на попередніх етапах.

Інтенсивність сучасного кодифікаційного процесу у міжнародному приватному праві вища, ніж у всіх попередніх етапах. На четвертому етапі законодавець відмовився від галузевої кодифікації, тобто знаходження норм міжнародного приватного права лише у Цивільних кодексах. Це підтверджує відокремлення міжнародного приватного права як самостійної галузі права та галузі законодавства.

Отже, відповідно до форми фіксації норм міжнародного приватного права розрізняють такі кодифікації: комплексна кодифікація (прийняття спеціальних законів, що регулюють загальні питання застосування іноземного права, що містять колізійні норми); автономна кодифікація (прийняття спеціальних автономних законів); міжгалузева кодифікація (включення розділів про колізійне право у галузеві нормативні акти, зокрема, у цивільні кодекси); включення колізійних норм та інших положень міжнародного приватного права в окремі закони. Сучасні національні правопорядки переважно дотримуються автономної кодифікації.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ КОДИФІКАЦІЇ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРИВАТНОГО ПРАВА НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

3.1. Предметний, структурний, термінологічний аспекти сучасних кодифікацій норм міжнародного приватного права

Предмет кодифікації норм, поряд з її методами, функціями та принципами, є одним із елементів, що становлять теоретичні основи кодифікації [21, с. 9].

Предмет впливу кодифікації утворюють правові розпорядження та юридичні інституції. У сучасній доктрині склалася точка зору, що основним критерієм структурної диференціації системи законодавства є предметний, а не комплексний критерій, що поєднує предмет і метод правового регулювання. Доцільним визнається проводити основну класифікацію системи законодавства за критерієм предмета правового регулювання.

Отже, законодавчий масив, що підлягає кодифікації, в міжнародному приватному праві правильно відділяти із загальної системи законодавства на основі його предмета (або об'єкта) правового регулювання. Тому, принципове значення має виявлення доктринальних критеріїв предмета правового регулювання, які дозволять сформулювати єдиний комплекс правових розпоряджень для наступної систематизації [18].

Сучасні кодифікації міжнародного приватного права спрямовані на регулювання певної групи суспільних відносин, що відносяться до предмета міжнародного приватного права у цілому та характеризуються в доктрині як:

- «цивільно-правові відносини з міжнародним характером» (І.С. Перетерський, С.Б. Крилов);
- «відносини цивільно-правового характеру» (Л.А. Лунц);
- «цивільні правовідносини з міжнародним елементом» (В. Кутіков);

- «виникають під час міжнародного спілкування різноманітні майнові, особисті немайнові, і навіть трудові, сімейні та процесуальні відносини між громадянами та юридичними особами, і навіть їх відносини зазначеного характеру із державами та міжнародними організаціями» (М.Н. Кузнєцов);
- «міжнародні міжправові відносини» (А.А. Рубанов);
- «майнові відносини у сфері міжнародного спілкування» (О.М. Садіков);
- «відносини цивільно-правового характеру, що виникають у міжнародному житті (або міжнародні цивільні відносини)» (М.М. Богуславський);
- «міжнародні відносини невлadного характеру» (Р.А. Мюллерсон);
- «міжнародні приватні відносини» (В.В. Кудашкін);
- «міжнародні приватноправові відносини» (В.Г. Храбсков, Л.П. Ануфрієва).

У сучасних національних кодифікаціях міжнародного приватного права немає однозначності у вирішенні цього питання. Як предмет одні вчені називають просто «відносини», інші – «правові відносини чи правовідносини». До терміну «правовідносини» звертається більшість законів, обмежуючи сферу своєї дії:

- «цивільними правовідносинами з іноземним елементом» (ст. 1 Закону Азербайджану) [30];
- «цивільними правовими відносинами» (ст. 540(1) ЦК Монголії) [9];
- «правовідносинами, що стосуються права більш ніж однієї держави» (ст. 1 Закону Естонії) [11];
- «приватноправові відносини, пов'язані з більш ніж однією державою» (ст. 1 Закону Польщі) [23];
- «транскордонними цивільними правовідносинами» (§1 Закону Китаю, §1 Закону Тайваню) [34];

- «правовими відносинами, що містять іноземний елемент» (ст. 1 Закону Південної Кореї) [28];
- «цивільно-правовими відносинами, ускладненими іноземним елементом» (ст. 1186 (1) ЦК України) [43], «приватноправовими відносинами» (преамбула Закону України) [37];
- «відносинами приватного права з міжнародним елементом» (ст. 1 Кодексу Болгарії) [44];
- «особистими, сімейними, трудовими, майновими та іншими матеріально-правовими відносинами з міжнародним елементом" (ст. 1 Закону Македонії) [31].

Як правовідносини виступають лише найважливіші, принципіві суспільні відносини, які в силу їх особливого значення для інтересів держави і суспільства потребують регулювання правом. Роль відносин, що у міжнародному обороті з участю приватних осіб, а деяких випадках – і країн, надзвичайно велика для національного економічного розвитку. Це зумовлює необхідність їхньої обов'язкової правової регламентації.

Крім того, саме правова норма в міжнародному приватному праві надає регульованому цивільному відношенню характеру міжнародного, оскільки вказує, які характеристики суб'єкта, об'єкта, підстави виникнення, зміни або припинення відносин є різнонаціональними.

Законодавство у будь-якій галузі права передбачає для своїх суб'єктів юридично обов'язкові моделі поведінки (правовідносини), за допомогою яких норма права регулює суспільні відносини. Саме відповідно до приписів законодавства щодо міжнародного приватного права включаються відносини, що виникають у результаті укладення шлюбу між громадянами однієї держави за кордоном у консульстві тієї самої держави. Іноземний елемент у даному випадку з формального погляду відсутній, оскільки територія консульства прирівнюється до території держави, інтереси якої представляє консульство.

Однак, вирішення питання про визнання такого шлюбу в обох державах підпорядковується спеціальному регулюванню міжнародного приватного права. Тут можна говорити про присутність «прихованого» іноземного елемента, оскільки у момент виникнення правовідносин його зв'язок із кількома правопорядками лише передбачається.

Правовідносини, що утворюють предмет правового регулювання сучасних законів про міжнародне приватне право, мають приватноправовий та міжнародний характер.

Приватноправовий характер регульованих міжнародним приватним правом відносин пов'язується з тим, що якби зазначені відносини, що виникають між приватними особами, перебували в рамках юрисдикції однієї держави, то вони регулювалися б галузями приватного (цивільного, торговельного, господарського, сімейного, трудового тощо) права цієї держави. Про конкретний сенс, що вкладається сучасним законодавцем у поняття «приватноправовий» («цивільний»), можна судити лише за українським законом. Відповідно до ст. 1(1) Закону України приватноправовий характер проявляється в особливій групі суб'єктів (фізичні та юридичні особи) регульованих відносин й у переважаючому їм значення принципів приватного права: «Приватноправові відносини – відносини, що базуються на принципах юридичної рівності, вільному волевиявленні, майновій самостійності, суб'єктами яких є фізичні та юридичні особи» [37].

Міжнародний характер регульованих відносин відзначений у тексті майже всіх національних (за винятком монгольської та литовської) та в деяких міжнародних актах. Ця ознака є основною відмінною характеристикою таких відносин і в сучасних національних кодифікаціях сформульована шляхом вказівки на:

- 1) наявність іноземного елемента;
- 2) знаходження справ у «міжнародній сфері»;
- 3) зв'язок правовідносин із правом більш ніж однієї держави.

Хоча поняття «іноземний елемент» досить міцно закріпилося в доктрині та законодавстві міжнародного приватного права, його широке застосування неодноразово критикувалося в сучасній вітчизняній та зарубіжній науці.

Одне з заперечень полягає в тому, що приєднання до правовідносин «іноземного елемента» суперечить точці зору на структуру правовідносини, що встановилася в загальній теорії права. Крім того, це поняття не дозволяє охопити все коло відносин у галузі міжнародного приватного права, що свідчить про «застаріння» терміну «правовідносини з іноземним елементом».

На думку болгарських учених, точніше міжнародний характер регульованих міжнародним приватним правом правовідносин відбиває поняття «міжнародний елемент». Доволі вдале визначення даного терміна дано українським законодавцем: «Іноземний елемент – ознака, що характеризує приватноправові відносини, що регулюються цим Законом та виявляються в одній або кількох із таких форм: хоча б один учасник правовідносин є громадянином України, який проживає за межами України, іноземцем, особою без громадянства або іноземною юридичною особою; об'єкт правовідносин перебуває біля іноземної держави; юридичний факт, який створює, змінює або припиняє правовідносини, мав або має місце на території іноземної держави» (п. 1(2) ст. 2 Закону України) [37].

Ця дефініція враховує критичні зауваження доктрини, правильно кваліфікуючи «іноземний елемент» як ознаку приватноправових відносин та умовне позначення для специфічного фактичного складу даних правовідносин, який може надавати їм міжнародного характеру.

Сучасні національні акти, які звертаються до поняття «іноземний (міжнародний) елемент», надають йому значення досить вагомого «термінологічного явища». Слід погодитись з вітчизняними вченими, які пропонують як основну кваліфікуючу ознаку (загальну як для об'єкта (предмета) міжнародного приватного права в цілому, так і для предмета правового регулювання сучасних кодифікацій) визнати юридичний зв'язок

відносин з правом більш ніж однієї держави та із системою міжнародного права [2, с. 60, 97].

Цим зв'язком пояснюється можливість регулювання приватноправових відносин із іноземним елементом як національними законами, так й іноземним правом, міжнародними договорами і звичаями. Якщо правовідносини регулюються міжнародними уніфікованими матеріально-правовими нормами, то застосування національних колізійних норм виключається (ст. 1186 (3) ЦК України, ст. 4 (5) Закону України) [37, 43]. І тут має місце найтісніший зв'язок відносин із системою міжнародного права.

У сучасних міжнародних договорах, що включають переважно колізійні норми міжнародного приватного права, основна ознака регульованих ними відносин також зводиться до зв'язку з правопорядками кількох держав. Так, у Гаазькій конвенції про право, застосовне до деяких прав на цінні папери, що знаходяться в володінні третіх осіб (2006), ст. 3 «Міжнародний характер» свідчить: «Ця Конвенція застосовується у всіх випадках, пов'язаних із вибором права різних держав» [7].

Додатковим засобом вираження міжнародного характеру є поняття «іноземний елемент»: «ЄС потребує особливого комплексу правил – колізійних норм, визначальних, право якого з його держав-членів має застосовуватися у разі, якщо конкретні правовідносини включають «іноземний елемент» (складається між громадянами двох різних країн, відбувається на території іншої держави та ін.) (преамбула Регламенту «Рим I»).

Видове розмаїття правовідносин, що є предметом правового регулювання сучасних актів кодифікації, наочно демонструє комплексність і системність міжнародного приватного права як правової освіти.

Найчисленнішу групу утворюють приватноправові відносини, що мають місце у сфері міжнародного громадянського обороту. Сучасні національні кодифікації традиційно сюди включають власне цивільно-правові (цивілістичні) відносини:

1) відносини, що стосуються особистого статусу суб'єктів, речових прав, договірних та позадоговірних зобов'язань;

2) спадкові відносини;

3) відносини щодо права інтелектуальної власності (крім азербайджанського).

Окрему підгрупу цього різновиду відносин утворюють міжнародні валютні правовідносини, що у міжнародному цивільному обороті. В основному вони регулюються міжнародними уніфікованими нормами: Гаазькою конвенцією про право, що застосовується до певних прав на цінні папери, що перебувають у володінні посередника (2006) [7], Директивою Європейського парламенту та Ради ЄС 2009/65 від 13 липня 2009 р. про координацію законів, правил та адміністративних положень щодо зобов'язань по колективним інвестиціям у цінні папери.

Національні кодифіковані норми міжнародного приватного права присвячені окремим аспектам даних правовідносин: визначення права, що застосовується до 1) цінних паперів; 2) вимог, що впливають з публічної емісії цінних паперів (ст. 114 Кодексу Бельгії) [29]; 3) валюті розрахунку (ст. 1.57 Кодексу Литви, ст. 38 Закону Польщі) [10, 23].

Другу групу правовідносин, регульованих сучасними нормами міжнародного приватного права, становлять процесуальні відносини, що складаються під час міжнародного цивільного (державного арбітражного) процесу. Професор Л.О. Лунц зазначав, що «іноземний елемент породжує як матеріальні, і процесуальні наслідки» [22, с. 38]. Громадянські суперечки, ускладнені іноземним елементом, пов'язані з різними національними правовими системами та вимагають здійснення вибору компетентного правопорядку (зокрема юрисдикції). Як свідчить професор Л.П. Ануфрієва, категорія «правопорядок» об'єднує всі складові юрисдикції держави в цілому, тому вибір правопорядку має місце також при вирішенні процесуальних питань та передбачає, зокрема, визначення належного судового органу та застосованих процесуальних норм [2, с. 24].

Не можна не погодитися із твердженням низки авторів щодо практичної доцільності поширення кодифікованих актів міжнародного приватного права як на приватноправові, так і на процесуальні відносини. На користь такого законодавчого вибору свідчить, по-перше, попередження вирішення процесуальних питань вибору компетентного права і, по-друге, тісний зв'язок судочинства у цивільних справах, ускладнених іноземним елементом, з інститутами колізійного регулювання (застереженням про публічний лад, автономією волі сторін і т.п.), підпорядкування його загальним правилам міжнародного приватного права.

Варто зазначити, що інститут міжнародного комерційного арбітражу, зазвичай, залишається поза рамками кодифікації міжнародного приватного права. Однак, частково провадження з розгляду спорів у міжнародному комерційному арбітражі все ж таки одержало регулювання в сучасних законах – в основному з питань визнання та виконання рішень іноземних третейських судів та встановлення змісту іноземного права у третейських судах, яким треба дотримуватися загальних правил міжнародного приватного права (ст. 541 Цивільного кодексу Монголії) [9].

Китайський закон містить правило про визначення права, що застосовується до арбітражної (третейської) угоди. У випадку, якщо сторони не обрали компетентний правопорядок, до угоди застосовується право на місце установи або проведення арбітражу (§ 18 Закону Китаю) [34]. У Законі Польщі правила про арбітражну угоду, включаючи її форму, виділено у розділ VIII (ст. 39, 40) [23]. Відповідно до ст. 39 (2) за відсутності вибору права сторонами арбітражна угода підпорядковується праву за місцем знаходження арбітражу, узгодженим сторонами, а якщо таке погодження не проводилося – праву, що підлягає застосуванню до спірних правовідносин.

Третю групу правовідносин, що становлять предмет правового регулювання сучасних кодифікованих актів, утворюють правовідносини, що відносяться до процесуальних та зберігають тісний зв'язок із матеріальним

правом (правовідносини, суміжні з цивільним процесом). Дані правовідносини - це «транскордонне банкрутство», «медіація» та «нотаріат».

Інститут транскордонного банкрутства регулюється главою XI Кодексу Бельгії, а також Регламентом Ради ЄС № 1346/2000 від 29.05.2000 р. про процедури неспроможності. Міжнародний характер виникаючих у ході транскордонного банкрутства процесуальних та матеріально-правових відносин обумовлений знаходженням майна боржника у різних державах (ст. 3(1), (2) Регламенту, ст. 118 Кодексу Бельгії) [29].

Інститут «медіація» не одержав законодавче закріплення у сучасних актах національної кодифікації.

Інститут нотаріату у сфері міжнародного приватного права регламентується лише окремими положеннями деяких національних та міжнародних актів. Найбільш повно предмет правового регулювання даної галузі права представлений у бельгійському Кодексі. Сфера його застосування поширюється на всі три різновиди правовідносин, що виявляють зв'язок з декількома національними правопорядками та із системою міжнародного права: міжнародні приватноправові відносини у широкому розумінні, міжнародні процесуальні відносини та суміжні з ними відносини з приводу транскордонного банкрутства та нотаріату. Так, ст. 27 Кодексу Бельгії встановлює правило про безпосереднє визнання іноземного документа. Це положення поширюватиметься і на видані нотаріальними органами документи [29].

Критеріями предмета правового регулювання міжнародного приватного права є як приватноправовий і міжнародний характер відповідних суспільних відносин, так й юридична значимість їхнього зв'язку з іноземним правопорядком. Дані критерії мають отримати нормативне закріплення у самому кодифікованому акті шляхом включення норми, яка дозволить визначити сферу застосування закону та його місце у загальній системі нормативно-правових актів.

Структуризація кодифікованого правового акта є одним з основних аспектів законодавчої техніки. У зарубіжній літературі вчення про техніку кодифікації отримало назву «кодистика».

Під структуризацією нормативного матеріалу розуміється чітка послідовність дій щодо побудови нормативного матеріалу. Вироблення структури закону передбачає виділення його складових елементів заголовка, преамбули, нормативних розпоряджень, заключних і перехідних положень.

Структуризація виступає одним із засобів забезпечення логічного зв'язку правових норм при регулюванні певного виду правовідносин. Дослідницький інтерес у межах цієї роботи представляє структура сучасних внутрішньодержавних кодифікацій міжнародного приватного права, які мають систематизувати значний обсяг різноманітного правового матеріалу у цій галузі права [55].

Найменування правового акта є найважливішим структурним елементом закону, який має коротко, чітко та доступно виражати основну мету (завдання) нормативного регулювання та суворо відповідати змісту правового акта. Назва більшості національних законів містить найменування регульованої галузі права.

Використання поняття «міжнародне приватне право» у назві галузевих (міжгалузевих) кодифікацій навряд можна вважати виправданим. Ці закони складаються з окремих розділів різних кодексів (цивільних, сімейних, цивільно-процесуальних тощо), які самі собою охоплюють лише частину предмета регулювання міжнародного приватного права. Як пише Л.П. Ануфрієва, найменування «міжнародне приватне право», яке присвоюється одному з розділів Цивільного кодексу, спотворює об'єктивну сферу дії міжнародного приватного права [1]. Наприклад, розділ «міжнародне приватне право» у Цивільному кодексі Монголії обмежується регулюванням цивільно-правових відносин у вузькому сенсі (статус осіб, речові права та зобов'язання, спадкові правовідносини) [9].

Закон Азербайджану має аналогічний предмет правового регулювання, але автономний характер цієї кодифікації дозволяє поширити встановлені у ній загальні принципи на правовідносини, регульовані іншими внутрішньодержавними правовими актами у сфері міжнародного приватного права [30].

Більша відповідність між найменуванням та змістом нормативного акту досягається у тих законах, предметом яких крім власне цивільно-правових відносин виступають сімейні та трудові правовідносини (Литва, Естонія, Польща). У разі включення до кодифікованого акту і приватно-правових, і процесуальних норм (Південна Корея, Бельгія, Болгарія, Україна, Македонія, Туреччина), а також норм про транскордонне банкрутство (Бельгія) можна говорити про високий рівень відповідності найменування «міжнародне приватне право» завданням цих актів. Якщо процесуальні норми не включені до закону, доречнішим слід визнати посилення в назві не на всю область права, а на конкретний предмет правового регулювання. Так, найменування китайського та тайванського законів не містить термін «міжнародне приватне право», а обмежується терміном «транскордонні цивільно-правові відносини», «транскордонні цивільні справи» [34].

До речі, при розгляді питання про найменування національних законів необхідно зазначити, що у ХХІ столітті набула подальшого розвитку тенденція називати спеціальні законодавчі акти про міжнародне приватне право «кодексами» (Бельгія, Болгарія, Туреччина), що безпосередньо пов'язано зі зростанням значущості комплексних автономних кодифікацій у цій галузі права та посиленням процесу формування системи міжнародного приватного права на внутрішньодержавному рівні [50].

Таким чином, на даному етапі не сформувалися загальні підходи до вибору заголовка кодифікованого акта в області міжнародного приватного права. За основу повинен бути взятий принцип суворої відповідності найменування закону предмету його правового регулювання.

Використання у заголовку терміна «міжнародне приватне право» та терміна «кодекс» виправдане, коли кодифікований акт передбачає регулювання широкого кола відносин. Якщо ж предмет правового регулювання закону зводиться лише міжнародним цивільним, сімейним, трудовим тощо приватноправовим відносинам, то доцільніше називати його, наприклад, «Законом про право, що застосовується до транскордонних приватно-правових відносин (або приватно-правових відносин з іноземним елементом)». У разі проведення інституційної кодифікації заголовки повинен містити вказівку на інститут міжнародного приватного права, у рамках якого проводилася систематизація норм права (наприклад, «Закон про право, застосовне до транскордонних сімейних відносин» або «Закон про юрисдикцію, визнання та примусове виконання судових рішень у сімейних справах»). Запропонований підхід посилить логічний (структурно-змістовний) зв'язок між найменуванням та іншими структурними елементами кодифікованого закону.

Розробка загального плану кодексу належить до однієї з фундаментальних проблем кодифікації. Зміст більшості сучасних кодифікацій міжнародного приватного права викладається за систематичним планом, що ґрунтується на логічному розчленуванні відповідного правового матеріалу. Дана модель кодексу будується на принципах пандектної системи, що характеризується: 1) наявністю загальної частини, положення якої відносяться до всіх регульованих кодифікованих актів правовідносин, 2) закріплення автономії спеціальних інститутів регульованої галузі (підсистеми) права [51].

Деякі сучасні національні закони беруть за основу наявні моделі раніше прийнятих спеціальних актів про міжнародне приватне право: бельгійська кодифікація – модель Федерального закону Швейцарії «Про міжнародне приватне право» (1987) та Закону Італії «Реформа італійської системи міжнародного приватного права» (1995) [40], турецька кодифікація – модель Закону Туреччини «Про міжнародне приватне право та міжнародний цивільний процес» (1982).

Одні автономні кодифікації, крім загальних положень, містять лише розділ про застосовне право (Китай). В інших за загальними положеннями спочатку розміщуються норми про застосовне право, потім - норми міжнародного цивільного процесу (Україна, Туреччина Македонія). Цей підхід, за яким розділ про застосовне право передує положенням процесуального права, є традиційним для континентальної системи права. У третіх актах розділ про міжнародний цивільний процес передує розділу про право (Бельгія, Болгарія). Тільки в корейському законі норми міжнародного цивільного процесу не виділено у самостійний розділ, а розосереджені в його главах, включаючи загальні положення [28].

До основних внутрішніх елементів структури сучасних актів кодифікації міжнародного приватного права відносяться преамбула, загальні положення, особлива частина та заключні положення.

Преамбулу передбачає лише українська кодифікація. Цей структурний елемент виконує роз'яснювальну функцію і визначає основне завдання Закону – визначення порядку врегулювання приватноправових відносин, пов'язаних з одним або декількома іноземними правопорядками.

Загальні положення покликані створювати правовий «фундамент» як окремого законодавчого акта, і всього законодавства у сфері права. Цей розділ складається з базових принципів по відношенню до всієї сукупності положень, що є в правовому акті. Його важлива роль полягає як у безпосередньому регулюванні певного кола правовідносин, так й у усуненні прогалин такого регулювання.

Як правило, загальні положення повністю зосереджені в першому розділі нормативно-правових актів, однак, у Кодексі Болгарії окрема їх частина додатково розміщена на початку розділу III «Застосовне право» [44]. У більшості національних законів цей структурний елемент присвячено вирішенню наступних основних питань:

- сфера застосування акта та його завдання;

- джерела міжнародного приватного права, включаючи правила пріоритету положень конституції країни та міжнародних договорів;
- загальні правила щодо визначення та застосування компетентного права, у тому числі про принцип найбільш тісного зв'язку;
- встановлення змісту норм іноземного права;
- зворотне відсилання до права третьої держави;
- застереження про громадський порядок;
- застосування імперативних норм;
- застосування права держави з множинністю правових систем.

Досить поширеним є включення до загальних положень правил про: 1) правову кваліфікацію; 2) обхід закону; 3) колізійну взаємність.

Специфіка структури Кодексу Бельгії визначається його ст. 2, яка як об'єкт правового акта називає визначення: 1) компетенції бельгійських судів у міжнародній сфері; 2) застосовного права та 3) умов дії на території Бельгії судових рішень та подібних інструментів у цивільних та торгових справах. Встановлена в цій статті послідовність завдань відповідає порядку викладу нормативного матеріалу майже у всіх 13 главах акта, включаючи загальні та заключні положення, більшість розділів про спеціальні інститути міжнародного приватного права. Норми про дію іноземних судових та інших документів відсутні в 5 розділах, присвячених інститутам «співжиття», «аліментні зобов'язання», «успадкування», «зобов'язання» та «трасти». Питання про дію іноземних документів, що стосуються цих інститутів міжнародного приватного права, вирішується на підставі відповідних положень першого розділу Кодексу (розділу VI «Дія іноземного судового рішення та подібного іноземного документа») [44].

Внутрішня структура бельгійського закону характеризується, перш за все, практичною зручністю: саме в такій послідовності «міжнародна юрисдикція – застосовне право – визнання та виконання іноземного судового рішення»

суддя вирішує питання, пов'язані з розглядом приватноправових суперечок у міжнародній сфері.

Обсяг особливої частини сучасних національних законів міжнародного приватного права значно відрізняється залежно від виду кодифікації.

Міжгалузеві кодифікації включають або переважно положення про право, лише в окремих випадках вдаючись до норм процесуального характеру або лише норми міжнародного цивільного процесу.

Особлива частина автономних кодифікованих актів може містити як один розділ про застосовне право, так і два основні розділи – «Застосовне право» та «Міжнародний цивільний процес».

Закони Бельгії, Болгарії, України, Македонії та Туреччини продовжують тенденцію, що раніше сформувалася, - підпорядковувати побудову особливої частини акта послідовності його перерахованих у загальних положеннях завдань.

Всі сучасні національні закони передбачають колізійне регулювання спеціальних інститутів міжнародного приватного права:

- 1) правове становище суб'єктів міжнародних приватноправових відносин (фізичних та юридичних осіб, міжнародних організацій, держав, муніципальних громадських утворень);
- 2) речові права;
- 3) договірні та позадоговірні зобов'язання;
- 4) спадкові відносини.

Крім цього, у всіх автономних кодифікаціях (за винятком Закону Азербайджану), а також актах галузевої цивільно-правової кодифікації є розділ про сімейні відносини. Зазвичай, він присвячений регулюванню інститутів шлюбу, спільно нажитого майна подружжя, родинних відносин, аліментних зобов'язань.

У ряді випадків особлива частина актів містить розділи про право інтелектуальної власності та про загальні цивільно-правові інститути (форма угоди, позовна давність, представництво, довіреність). Нерідко зазначені

колізійні норми сучасний законодавець вміщує в один розділ з речовими правами або у загальні положення. Хоча колізійні норми щодо трудових відносин та окремого різновиду цінних паперів – векселів та чеків – присутні у більшості національних законів, лише у двох з них є відповідні самостійні розділи (розділ VIII «Колізійні норми щодо трудових відносин» Закону України та глава VIII «Міжнародне чекове та вексельне право» Закону Південної Кореї).

Розділ про міжнародний цивільний процес у сучасних національних законах регулює три основні питання: 1) міжнародна юрисдикція; 2) провадження (процес) у справах за участю іноземних осіб; 3) визнання та виконання рішень іноземних судів; виконання судових доручень. У Законі України кожному з даних питань присвячено окремий підрозділ. У Кодексі Болгарії та Законі Македонії положення про міжнародний цивільний процес розподілені між двома основними частинами: 1) про міжнародну компетенцію та провадження у міжнародних цивільних справах (справах з іноземним елементом) та 2) про визнання та виконання іноземних судових рішень [44, 31].

Ряд актів кодифікації в один спільний розділ без подальшого угруповання об'єднують правила про міжнародну підсудність та провадження у справах, пов'язаних з іноземним правопорядком або правила про процес і визнання та виконання рішень іноземних судів.

У Законі Південної Кореї процесуальні норми регулюють лише інститут міжнародної юрисдикції. Вони містять загальні та спеціальні правила щодо встановлення міжнародної юрисдикції [28].

Прикінцеві положення присутні лише у автономних законах про міжнародне приватне право. Традиційно до останнього розділу законів включаються правила про набуття чинності законом, його дію в часі, внесення змін до інших нормативних правових актів або їх скасування, доручень щодо забезпечення національним урядом виконання кодифікованого акта.

З проведеного порівняльного аналізу випливає, що для досягнення найбільшої логічної зв'язності структуризація норм кодифікованого закону повинна дотримуватися доктринальної систематики міжнародного приватного права: відображати нормативне вирішення загальних питань міжнародного приватного права, а також докладне регулювання транскордонних приватноправових відносин відповідно до диференціації, що склалася в доктрині. Тільки охопивши повністю всю сферу правового регулювання «по горизонталі», модель кодифікованого акта може задовольняти вимоги повноти, подробиць, зрозумілості, зручності користування, цілісності та відсутності протиріч.

Особлива частина законів має містити спеціальні розділи, що передбачають, насамперед, колізійне регулювання. Самостійні розділи слід присвятити докладному регулюванню відносин у сфері міжнародного цивільного процесу, суміжних із нею інститутів (транснаціональне банкрутство, медіація, нотаріат, міжнародний комерційний арбітраж) [47]. Питання міжнародного цивільного процесу (насамперед, питання міжнародної цивільної юрисдикції) повинні обов'язково включатися в акт кодифікації міжнародного приватного права, оскільки визначенню застосовного права завжди передуює визначення компетентного юрисдикційного органу [48].

Отже, головними аспектами сучасних кодифікацій норм міжнародного приватного права є предметний, структурний та термінологічний. Сучасна доктрина містить точку зору, відповідно до якої основним критерієм структурної диференціації системи законодавства є предметний, а не комплексний критерій, що поєднує предмет і метод правового регулювання. Структуризація кодифікованого правового акта є одним з основних аспектів законодавчої техніки. Вона виступає одним із засобів забезпечення логічного зв'язку правових норм при регулюванні певного виду суспільних відносин. Всі сучасні національні закони передбачають колізійне регулювання спеціальних інститутів міжнародного приватного права та містять відповідні термінологічні поняття щодо правового становища суб'єктів міжнародних

приватноправових відносин (фізичних та юридичних осіб, міжнародних організацій, держав); речових прав; договірних та позадоговірних зобов'язань; спадкових відносин.

3.2. Реалізація принципу комплексності в сучасних кодифікаціях норм міжнародного приватного права

Принципи кодифікації міжнародного приватного права визначають порядок здійснення кодифікаційних робіт, тоді як принципи права в абстрактній формі виражають правила поведінки у сфері міжнародного громадянського обороту [18, с. 169].

Значною мірою реалізації доктринальних принципів міжнародного приватного права сприяє принцип комплексності кодифікації. Принцип комплексності означає, що процес кодифікації має узгоджувати максимальну кількість питань правового регулювання певних суспільних відносин. У міжнародному приватному праві принцип комплексності спрямований на взаємоузгоджене регулювання відносин у межах міжнародного громадянського обороту. Він забезпечує дотримання загальних для будь-якої кодифікації початків (системність, повнота, передбачуваність, визначеність, відсутність протиріч, зручність застосування). Найбільшою мірою цій вимозі відповідає автономна комплексна кодифікація, спрямована на дозвіл колізії законів, а також колізії юрисдикцій у максимально широкій сфері транскордонних приватноправових відносин [51].

Особливу увагу до принципу комплексності викликано тенденцією більшості сучасних законодавців, що чітко позначилася, приймати автономні комплексні закони про міжнародне приватне право та міжнародний цивільний процес. У зв'язку з цією тенденцією принцип комплексності набуває нового значення. З одного боку, це проявляється у поширенні правового регулювання сучасних кодифікованих актів на порівняно недавно сформовані інститути. З іншого боку, у включенні деяких правил міжнародного цивільного процесу в розділи цивільних кодексів про міжнародне приватне право у європейських

країнах романо-германської системи права. Прикладами останньої зміни можуть бути:

- норми про юрисдикцію щодо конкретного транскордонного спору (наприклад, щодо спору про дійсність шлюбу – ст. 1.30 Цивільного кодексу Литви) [10];
- норми про право, застосовне до процесуальних питань при розгляді транскордонних приватноправових справ у національних судах (ст. 3 Книги 10 Цивільного кодексу Нідерландів) [33];
- положення цивільних кодексів, що відсилають до міжнародних уніфікованих процесуальних норм.

Подібний прийом законодавчої техніки починає застосовуватися також у ході автономної кодифікації, яка систематизує норми про застосовне право. Це не було характерним для попередніх кодифікацій.

Вдавшись до бланкетного методу (відсилання), законодавець включає до національного акта норми, що регулюють деякі аспекти міжнародного цивільного процесу і тісно пов'язані з відповідними транскордонними приватноправовими відносинами. Наприклад, Закон Польщі 2011 р. передбачає комплексне правове регулювання для інститутів опіки, піклування та аліментних зобов'язань, відсилаючи до двох міжнародних актів про вирішення як колізії законів, так і колізії юрисдикцій [23].

Оскільки кодифікація міжнародного приватного права зводиться до розробки питань регулювання транскордонних приватноправових відносин, то принципи кодифікації повинні ґрунтуватися на загальних принципах міжнародного приватного права і прагнути до їх реалізації в кодифікованому законі. З цієї причини варто зупинитися докладніше на основних принципах міжнародного приватного права, до яких доктрина відносить: автономію волі сторін, принцип найтіснішого зв'язку, застосування захисних застережень. Всі ці принципи отримують нормативне закріплення й у нормах міжнародного приватного права, й у нормах міжнародного цивільного процесу.

На окрему увагу заслуговують законодавчі підходи до вирішення проблеми зворотного відсилання, від яких багато в чому залежить ефективність кодифікації в цілому. Значимість проблеми відсилань підкреслена у резолюції Інституту міжнародного права «Про застосування іноземного міжнародного права» (1998 р.): теорія посилань покликана грати значну роль у забезпеченні гармонізації права. Особливо гостро питання застосування зворотного відсилання постає у зв'язку з визнанням і виконанням іноземних рішень. У багатьох юрисдикціях обов'язковою умовою задоволення визнання та виконання є застосування іноземним судом того матеріального права, до якого відсилає колізійна норма права країни місця виконання рішення (Бельгія) [53].

Відмова враховувати приписи іноземних колізійних норм може призвести до «неправильного» (з погляду суду місця виконання рішення) вибору права, що, своєю чергою, може спричинити відмову у визнанні та примусовому виконанні іноземного рішення [2].

Неналежний підхід законодавця до вирішення проблеми зворотного відсилання може перешкоджати належному визначенню застосовної правової системи. Подібна ситуація, крім цього, заважає оптимальній реалізації принципу комплексності.

Отже, велику роль у реалізації доктринальних принципів міжнародного приватного права відіграє принцип комплексності кодифікації. Він полягає в тому, що процес кодифікації має узгоджувати максимальну кількість питань правового регулювання міжнародних приватноправових відносин. Особливу увагу до принципу комплексності викликано тенденцією більшості сучасних законодавців приймати автономні комплексні закони про міжнародне приватне право та міжнародний цивільний процес. Ефективність принципу комплексності безпосередньо залежить від узгодженості міжнародно-правових та національно-правових підходів до використання понятійного апарату та специфічних механізмів правового регулювання у міжнародному

приватному праві (автономії волі сторін, принципу найтіснішого зв'язку, захисних застережень та зворотного відсилання).

3.3. Актуальні тенденції щодо вдосконалення кодифікацій міжнародного приватного права в умовах сьогодення

Головним нагальним питанням у контексті проблематики міжнародного приватного права виступає кодифікація даної галузі права, яка являє собою законодавче закріплення відповідних положень у систематизованому вигляді задля імплементації найкращих нормативних засобів вирішення спорів, що стосуються необхідності розмежування повноважень національного та міжнародного правопорядків при розв'язанні спорів, які виникають у приватноправових відносинах, ускладнених іноземним елементом. Необхідність вирішення питання визначення правопорядку, що здатний регулювати такі відносини, стала актуальною вже після розпаду Римської імперії, а практика щодо вирішення цього аспекту протягом декількох століть (до XIX ст.) спонукала вчених в галузі права дійти до єдиної думки, яка передбачає потребу встановлення положень, що можуть регламентувати питання дії законів, на законодавчому рівні [22].

Вирішальним моментом у кодифікації міжнародного приватного права була друга половина XX ст., протягом якого багато держав (Туреччина, Угорщина, Польща, Швейцарія, Австрія та інші) додали чималих змін у сферу колізійного та міжнародного процесуального законодавства, тим самим перейшовши від способу закріплення міжнародно-правових норм у цивільних кодексах до способу прийняття окремих комплексних законів про міжнародне приватне право. До речі, країни так званого третього світу, отримавши незалежність, здійснили кодифікацію колізійних норм вперше [54].

Питання кодифікації норм міжнародного приватного права на сьогодні також є актуальним за рахунок глобальної інтернаціоналізації комерційного та цивільного обігу та розвитку трудового, сімейного, цивільного та цивільно-

процесуального законодавства. Варто звернути увагу, що задля пошуку найбільш доцільної форми кодифікації норм міжнародного приватного права залучаються не лише вчені-юристи континентальної Європи, а й тих правових систем, які нейтрально або негативно відносяться до цієї кодифікації.

Особливо нагальним питанням кодифікації норм міжнародного приватного права виступає в країнах пострадянського простору, законодавство у сфері цивільного та міжнародного приватного права яких зазнає наразі суттєвої реформи.

Однак, є ряд питань, які до сих пір залишаються спірними або ж не вирішеними взагалі:

- висунута форма законодавчого регулювання положень міжнародного приватного права у формі окремого комплексного закону є найбільш поширеною сучасною версією кодифікації та має значні переваги перед закріпленням міжнародного приватного права у цивільних кодексах;
- внаслідок прийняття законодавчого акта у сфері міжнародного приватного права постає необхідність в дослідженні його структури, змісту, для розкриття сутності питань міжнародного приватного права, що регулюються його нормами. Дані дослідження здійснюють суттєве значення для практики застосування міжнародного приватного права, оскільки навіть найбільш детальний закон не в змозі охопити весь спектр питань, що з'являються у сфері колізійного регулювання та міжнародного цивільного кодексу;
- у міжнародному приватному праві, крім колізійних законів різних суверенних держав, є ряд специфічних колізій, які не володіють міждержавним характером і, як правило, не вирішуються на рівні законодавства про міжнародне приватне право. Дослідження практики даних колізій може сприяти опрацюванню та розвитку відповідних законодавчих механізмів.

Крім цього, варто зауважити, що порівняльний аналіз законодавства колізійних норм іноземних держав, а також узагальнення їхнього досвіду у

сфері кодифікації, розкриття головних тенденцій вдосконалення цього законодавства і дослідження змоги запозичення відповідних норм та інститутів задля імплементації їх до законодавства України.

Вітчизняна та іноземна приватноправова практика містить досить широкий перелік підходів та поглядів щодо природи міжнародного приватного права, що спричиняє різноманітність щодо тлумачення його джерел, формулювання методів регулювання. Звісно це не є позитивною стороною для самого міжнародного приватного права. Загалом термін «кодифікація» (систематизація законів) визначає фундаментом закон, який має пріоритетну роль серед інших джерел права, зокрема, міжнародний договір, доктрина, звичай та арбітражна і судова практика [53].

Однак, не слід забувати і про інші джерела міжнародного приватного права, оскільки вони також беруть участь у визначенні специфіки та природи міжнародного приватного права, таким чином, впливають на його кодифікацію. Звертаючись до історичного розвитку норм міжнародного приватного права, можна прослідкувати, що перші спроби кодифікації нагадували кодифікації звичаєвого права. За ідеєю деяких вчених, основним джерелом міжнародного приватного права були доктрини школи природного права аж до XIX ст. Адже відомі приклади кодифікації міжнародного приватного права, як зазначалося в попередніх розділах, на регіональному рівні існують завдяки появі міжнародних договорів (прийняття Кодексу Бустаманте) [51].

Тобто, при вивченні історії становлення міжнародного приватного права варто враховувати як законодавство, так і решту джерел цієї галузі права загалом. Однак, варто зауважити, що серед джерел внутрішнє законодавство займає особливе місце.

Враховуючи такий підхід до вивчення історії становлення законодавства про міжнародне приватне право, слід брати до уваги внутрішньодержавну природу цієї галузі, а саме наявність суспільних відносин, що врегульовані міжнародним приватним правом.

Проводячи аналіз таких відносин, можна прослідкувати суб'єктів, що беруть участь в них (фізичні й юридичні особи). Щодо об'єкта, то він являє собою дії, послуги, майно та особисті немайнові права, результати творчої діяльності. До речі, до цієї ж категорії відносин належать відносини приватного характеру (цивільні, сімейні, трудові). Перерахованим відносинам притаманна така риса, як наявність іноземного елемента, що відмежовує їх від відносин, що регулюються внутрішніми нормами.

Особливої уваги вимагає такий аспект як класифікація і кваліфікація норм міжнародного приватного права при визначенні об'єкта дослідження питань кодифікації цієї галузі права. При цьому варто враховувати не методи правового регулювання міжнародного приватного права, а природу, характер, призначення самих норм, які є предметом кодифікаційного процесу.

Питання щодо визначення спектру питань, що входять до регулювання міжнародного приватного права, в тому числі і норм, які повинні бути систематизовані у відповідних законодавчих актах, по-різному регулюється в державах, крім цього, ще й можуть бути причиною виникнення дискусійних позицій у доктрині. Зокрема, французька доктрина ставить на перше місце в проблематиці міжнародного приватного права громадянство й правовий статус іноземців, проблеми колізії законів і міжнародного цивільного процесу. У німецькій доктрині міжнародне приватне право розглянуте як колізійне, однак внаслідок реформи 1986 р. особливу увагу відводять проблемам міжнародного цивільного процесу [50].

Звертаючись до історичного розвитку міжнародного приватного права, колізійні норми завжди були фундаментом цієї галузі права. Суттєвою ознакою щодо регулювання приватноправових відносин, що містять іноземний елемент, є те, що норми міжнародного приватного права вказують, яке законодавство варто застосувати, однак, не мають прямої відповіді чи припису щодо вирішення того чи іншого спору [22].

Крім цього, варто зауважити, що будь-які відносини, які стосуються іноземного елемента, буде присутнє колізійне питання і відповідна колізійна

норма для його регулювання (вона не може бути замінена внутрішньо-матеріальною нормою). Як зазначає Л. Лунц, «в умовах міжнародного цивільного й торговельного обігу колізійне питання неодмінно ставиться в будь-яких правовідносинах з іноземним елементом, оскільки в цій галузі не досягнуто одноманітності законів різних країн» [1].

Однак, варто згадати і норми міжнародного цивільного процесу. Норми, які регламентують процедуру провадження у спорах, що виникають із правовідносин, ускладнених іноземним елементом, містить цивільне процесуальне законодавство конкретної держави [47]. Досить часто такі норми є неповними, зазвичай потребують роз'яснення, уточнення, систематизації та доповнення, зокрема, це стосується процесуальних відносин за участю іноземних осіб (міжнародна юрисдикція, виконання судових рішень, цивільна правоздатність іноземців).

Проте, міжнародний цивільний процес не є частиною міжнародного приватного права як галузі права. Його особливості були предметом багатьох досліджень. У літературі наголошувалося, що норми, призначені для врегулювання колізій у міжнародному процесуальному праві, жодним чином не узгоджуються з нормами, які вирішують колізії законів у вітчизняному матеріальному праві [48]. Також наголошувалося, що на відміну від приватних правовідносин, заснованих на юридичній рівності, у цивільному судочинстві бере участь суд, який має певні повноваження щодо сторін спору, навіть якщо одна з них є іноземцем або іноземною юридичною особою [6].

Однією з актуальних тенденцій кодифікації міжнародного приватного права є закріплення у певних нормативно-правових актах положень міжнародного цивільного процесу, які регулюють цивільну правоздатність іноземців, підсудність у справах з іноземним елементом, виконання судових наказів, визнання та примусове виконання іноземних судових та арбітражних рішень та деякі інші. Незважаючи на те, що терміни «міжнародний цивільний процес» та «норми міжнародного цивільного процесу» є умовними,

врегулювання кодифікаційного питання в цій сфері має значний вплив на форму, структуру та зміст кодифікації міжнародного приватного права.

Саме комплексний підхід законодавців до кодифікації норм міжнародного приватного права зумовив фіксування норм міжнародного цивільного процесу в нормативно-правових актах з міжнародним приватним правом. Даний зв'язок процесуальних норм та загальних положень міжнародного приватного права та колізійних законів є основою для систематизації та послідовного викладу всієї сукупності правил регулювання приватних відносин з іноземним елементом.

Говорячи про кодифікацію, варто звернути увагу на самі функції кодифікаційного процесу. Зокрема, можна виділити дві головних мети: кодифікація являє собою вищу форму систематизації внутрішнього права; закріплюючи на законодавчому рівні норм відповідної галузі, можна говорити про можливість уніфікованого правозастосування у цій сфері.

Окрім цього, можна виділити наступні особливості кодифікації:

- ✓ кодифікаційний акт, зазвичай, містить в собі найголовніші питання тієї чи іншої галузі законодавства;
- ✓ даний акт регулює досить широкий спектр суспільних відносин;
- ✓ кодифікаційний акт є своєрідним підсумком поліпшення законодавства, узгодженим документом, який включає в себе як діючі норми, так і нові правила регулювання, зумовлені зміною суспільного життя та відповідними потребами суспільства;
- ✓ кодифікація спрямована на формування більш стійких, стабільних норм, що розраховані на тривалий час дії;
- ✓ кодифікаційний процес сприяє зміцненню системності нормативних актів, а також поліпшенню юридичної єдності та узгодженості;
- ✓ кодифікаційний акт допомагає побудувати чіткішу систему нормативних приписів, а також зручність використання їх.

При кодифікаційних роботах проводиться не тільки класифікація нормативних актів, а й вносяться суттєві зміни та доповнення до їх змісту,

скасовуються застарілі принципи та норми, створюються нові. Вона може здійснюватися лише завдяки законодавчим органам держави і є варіацією правотворчості.

Важливість кодифікації загалом і кодифікації міжнародного приватного права, зокрема, зумовлена наявністю відповідних переваг такої форми систематизації правових норм. Серед аргументів на користь кодифікації можна виділити наступні: а) стабільність права; б) зручність використання; в) узгодженість та єдність в межах конкретної держави.

Однак, кодифікація міжнародного приватного права має певні своєрідні особливості:

- ✓ римське та звичаєве право були фундаментом для появи та становлення норм більшої частини матеріально-правових галузей права. Проте, римське право не містило певних правових засобів задля вирішення колізійних питань. Джерелом перших колізійних приписів є доктрина. Тому, саме на цьому рівні були сформульовані основні колізійні положення та обґрунтовано доцільність кодифікації у даній сфері;
- ✓ міжнародне приватне право відзначається особливим предметом та методом регулювання. Таким чином, нормативний порядок щодо вживання законів займає окреме місце, його зазвичай викладають у вступних розділах до цивільних кодексів або в окремих розділах;
- ✓ враховуючи загальні положення міжнародного приватного права, схема інституційної кодифікації не підходить для цієї сфери. У більшості випадків кодифікація норм міжнародного приватного права відбувається за пандектною схемою (принцип побудови цивільного кодексу, при якому виділяється загальна та особлива частини);
- ✓ на відміну від матеріально-правових кодексів, кодифікація міжнародного приватного права дозволяє поєднати матеріальні

положення щодо дії колізійних норм, безпосередньо колізійних норм та правил міжнародного цивільного процесу [48].

Одним із головних питань кодифікаційного процесу є вибір найкращої форми для систематизації норм міжнародного приватного права. Певною мірою форма законодавства про міжнародне приватне право може визначати той чи інший етап розвитку цієї галузі права. Її навіть розглядають як своєрідний критерій періодизації процесу кодифікації, тобто кількох поколінь національних кодексів, які містили спочатку окремі колізійні закони, а потім розділи про колізійні закони, почали замінюватися в другій половині ХХ ст. новим поколінням окремих законів у сфері міжнародного приватного права.

Дійсно, прийняття автономних законів про міжнародне приватне право є актуальною тенденцією з другої половини ХХ ст., і виявилось, що це найкращий варіант кодифікації. Проте навіть сьогодні, не враховуючи розвиток законодавства у сфері міжнародного приватного права протягом 60-90-х р., це не єдиний можливий варіант. Кожна країна, розробляючи законодавчі акти про міжнародне приватне право, виходить із власного становища соціально-економічного та політичного життя, особливостей джерел права. Деякі країни йдуть інноваційним шляхом, приймаючи самостійні акти про міжнародне приватне право, а інші, навпаки, вважають за краще кодифікувати норми міжнародного приватного права на основі чинних законів. На тлі цих тенденцій дискусійним залишається питання про єдину оптимальну форму кодифікації міжнародного приватного права.

Як зазначалося в попередніх розділах, головною тенденцією у ХХ ст. стало прийняття самостійних законів про міжнародне приватне право. Оскільки ця галузь права має особливий предмет регулювання (приватноправові відносини, ускладнені іноземним елементом), тому відокремлення норм міжнародного приватного права є дуже доцільним.

Примітною особливістю більшої частини окремих законів про міжнародне приватне право, прийнятих у другій половині ХХ ст., є те, що вони поряд із загальними положеннями та колізійними нормами містять розділи про

міжнародний цивільний процес, особливо цивільну процесуальну правоздатність іноземців, міжнародну юрисдикцію, виконання судових рішень, їх визнання. Ці процесуальні питання, які вивчає наука міжнародного приватного права, очевидно, потребують врегулювання на законодавчому рівні [1].

Варто також згадати аргументи на користь автономного закону про міжнародне приватне право, наведені прихильниками цієї версії кодифікації на початку 90-х років ХХ ст. По-перше, даний вид створює правову основу для міжнародного приватного права, а також визначає законодавчу позицію щодо колізійної норми. По-друге, виникає єдина та узгоджена система колізійних норм, яка сприяє уникненню протиріч, таким чином, заповнюючи прогалини в законодавстві. По-третє, норми міжнародного права, які зібрані в єдиному акті, були б більш доступними для всіх зацікавлених сторін, спрощено їх застосування, а, відповідно, підвищилася б їх ефективність. Окрім цього, запровадження нового єдиного закону про міжнародне приватне право зменшить загальну нормативно-правову базу, оскільки необхідно буде вилучити колізійні норми з багатьох галузевих актів, в яких вони містяться.

Також, проблемною є ситуація, коли норми міжнародного приватного права знаходяться в багатьох актах, таким чином, це спричиняє ускладнення роботи з удосконалення законодавства, якого можна уникнути, ухваливши автономний закон про міжнародне приватне право. Більше того, впровадження окремого закону значно б прискорило розвиток науки про міжнародне приватне право, оскільки кодифікаційний процес тісно пов'язаний з теоретичними дослідженнями з питань міжнародного приватного права [22].

До речі, ідея щодо автономної кодифікації підтримується і в сучасних роботах. Таким чином, на думку В. Гаврилова, відсутність єдиного кодифікаційного акта про міжнародне приватне право негативно впливає на правозастосування у цій сфері, призводить до суперечностей та прогалин у правовому регулюванні, а також дублювання одних і тих самих положень [8].

Таким чином, прагнення держав мати єдиний акт щодо міжнародного приватного права є актуальною тенденцією розвитку цієї сфери.

Отже, можна зробити висновок, що кодифікаційний процес є головним актуальним питанням міжнародного приватного права. В умовах сьогодення сформувалися різні тенденції щодо проведення цього процесу, кожна з яких заслуговує уваги. Зокрема, однією з актуальних тенденцій кодифікацій міжнародного приватного права є закріплення у певних нормативно-правових актах положень міжнародного цивільного процесу, оскільки він також має вплив на структуру та зміст кодифікаційного процесу. Проблемою залишається вибір оптимальної форми для систематизації норм. Кожна держава, орієнтуючись на свій політичний та соціальний розвиток, нормативно-правову базу, приймає рішення до якої форми бути прихильною – автономної чи галузевої, зокрема.

ВИСНОВКИ

Таким чином, актуальність теми важко переоцінити, оскільки початок третього тисячоліття характеризується активним вдосконаленням процесу кодифікації у сфері міжнародного приватного права. Однією з обов'язкових ознак для формування та розвитку зовнішньоекономічного обороту є ефективний акт кодифікації міжнародного приватного права. Більше того, цей акт має досить суттєвий вплив на економіку будь-якої держави.

Окрім цього, окремої уваги заслуговує вітчизняне законодавство, а саме його реформування задля наближення до світових стандартів правового законодавства демократичної держави. Особливого місця в цьому аспекті набуває питання кодифікації міжнародного приватного права, яке сприяє своєрідному формуванню законодавства, яке регулює приватноправові відносини, що ускладнені іноземним елементом, на загальних засадах.

Сучасний етап розвитку міжнародного приватного права є надзвичайно сприятливим для наукового дослідження кодифікації у зв'язку з наявністю великого обсягу нового та мало вивченого нормативно-правового матеріалу. Порівняльний аналіз актуальних актів кодифікації вітчизняного і зарубіжного міжнародного приватного права має важливе значення для науки права загалом.

Сучасна кодифікація міжнародного приватного права являє собою процес, тобто структурне і змістовне упорядкування правових норм із єдиною метою системного врегулювання матеріальних приватноправових і процесуальних відносин, мають юридично значимий зв'язок з правопорядками двох і більше країн.

Підсумком кодифікації як процесу є прийняття одного або кількох актів кодифікації міжнародного приватного права шляхом:

- введення у галузеві кодекси спеціальних розділів, що містять колізійні норми для визначення застосовного права до відносин, що становлять предмет кодексу (міжгалузева кодифікація);

- розроблення окремого закону, що визначає право, застосовне до всіх відносин сфери міжнародного приватного права, але не включає питання міжнародного цивільного процесу (автономна кодифікація);
- розробки окремого масштабного закону, визначального право, застосовне до всіх відносин сфери міжнародного приватного права, і включає питання міжнародного цивільного процесу (автономна комплексна кодифікація).

Таким чином, відповідно до поставлених завдань даної роботи було встановлено правову сутність поняття «кодифікація міжнародного приватного права», проаналізовано понятійно-категоріальний апарат кодифікації норм міжнародного приватного права, досліджено основні підходи щодо кодифікації та розвиток законодавства у сфері даної галузі права, розглянуто проблему кодифікації міжнародного приватного права в доктрині права, виявлено різні критерії щодо класифікації кодифікацій у міжнародному приватному праві, що використовуються під час сучасних процесів кодифікацій, зокрема, з точки зору юридичної сили результату кодифікації, суб'єктного складу та сфери застосування її акта, перетворювального елемента та форми фіксації норм.

Підсумовуючи завдання даної роботи, можна зробити декілька досить важливих висновків. Зокрема, для кодифікації міжнародного приватного права в цілому є важливою єдина правова термінологія, оскільки вона сприяє повноті змісту та системності викладу матеріалу в акті. Термінологія сучасного міжнародного права характеризується такими аспектами: галузевою приналежністю правових категорій та його законодавчих дефініцій. Перше зумовлене комплексним характером даної системи права. Крім цього, сучасні кодифікації включають в себе використання як загально-правових (базових) понять, так і міжнародно-правових, публічноправових та приватноправових, більше того, використання спеціальних юридичних категорій, що притаманні лише міжнародному приватному праву та віддзеркалюють винятковість його предмета та методу правового регулювання.

Наукою міжнародного приватного права передбачена певна кількість підходів щодо кодифікації цієї галузі права. Зокрема, до них відносять умовно-галузевий, автономний та альтернативний. У різних державах знайшов своє закріплення на законодавчому рівні кожен з перерахованих.

Кодифікація міжнародного приватного права не завжди була актуальним питанням, зокрема, протягом тривалого часу вона критикувалася правознавцями різних століть. Проте, беручи до уваги розвиток міжнародних приватноправових відносин, велика кількість сучасних науковців виступають за універсальну кодифікацію норм міжнародного приватного права. Кодифікація XXI століття характеризується впевненим рухом в напрямок глобалізаційного та інтернаціонального процесу, які супроводжуються сучасними змінами суспільних відносин.

Що стосується питання класифікацій кодифікації міжнародного приватного права, то воно стало актуальним у XX столітті. Було визнано декілька критеріїв щодо розрізнення тієї чи іншої класифікації. Зокрема, за юридичною силою результату кодифікацій виокремлюють офіційну та неофіційну (приватне) кодифікації. Перший вид передбачає діяльність державних органів, результатом якої є кодифікований акт фіційного характеру, який має юридичне значення. Другий вид являє собою діяльність суб'єктів, які не володіють відповідними спеціальними повноваженнями (юристи-науковці, практики), яка має на меті складання різних збірників упорядкованого законодавства, які включають в себе особисті та корпоративні інтереси, що удосконалюють правотворчу та правозастосовну практику, однак, не мають нормативного значення.

За суб'єктним складом та сферою застосування акта кодифікації виокремлюють міжнародні кодифікації, які охоплюють сферу правопорядків декількох держав, та національні (внутрішньодержавні), які розповсюджують свій вплив на території конкретної держави. Проте, наявна проблема застосування акта міжнародної сили, що передбачає існування необхідних умов, які сприяють можливості регулювання приватноправових відносин,

ускладнених іноземним елементом, у конкретній державі. Її можна вирішити шляхом визнання обов'язковості такого акта, а також шляхом прийняття відповідного внутрішньодержавного акта.

Ще одним критерієм розрізнення кодифікацій є перетворювальний елемент, відповідно до якого можна виокремити наступні види: реальні кодифікації (реформи) та формальні кодифікації (компіляції). Перший вид являє собою кодифікацію, яка передбачає внесення значних змін у зібрані правові норми. Формальні ж кодифікації, навпаки, характеризуються простим збиранням чинних правових норм та їх об'єднання в кодекс без будь-яких істотних змін правової природи норм. До речі, раніше чинне національне законодавство в сфері міжнародного приватного права зазнало значних змін завдяки теперішнім національним кодифікаціям.

Окрім вище зазначених критеріїв класифікацій кодифікацій міжнародного приватного права, існує ще один критерій – за формою фіксації норм міжнародного приватного права. Таким чином, розрізняють комплексну кодифікацію, автономну кодифікацію та міжгалузеву кодифікацію, а також включення колізійних норм та інших положень міжнародного приватного права в окремі закони. Перша передбачає прийняття спеціальних законів, що мають на меті врегулювання загальних питань застосування іноземного права, які включають в себе колізійні норми. Друга являє собою прийняття спеціальних автономних законів, а третя – включення розділів про колізійне право в галузеві нормативно-правові акти, наприклад, у цивільні кодекси). На сучасному етапі значного поширення серед держав набула автономна кодифікація.

Сучасні кодифікації норм міжнародного приватного права характеризується такими важливими аспектами: предметний, структурний та термінологічний. Слід зауважити, що структуризація кодифікованого правового акта вважається основним аспектом законодавчої техніки, виступаючи при цьому одним із засобів забезпечення логічного зв'язку норм при врегулюванні відповідного виду суспільних відносин. Сучасні

національні закони містять спеціальні інститути міжнародного приватного права щодо колізійного регулювання та відповідний термінологічний фундамент.

Важливе значення у реалізації доктринальних принципів міжнародного приватного права має принцип комплексності кодифікації. Він полягає в тому, що кодифікаційний процес має узгодити максимальну кількість питань правового регулювання міжнародних приватноправових відносин. Особлива увага до принципу комплексності зумовлена тенденцією більшості законодавців приймати автономні комплексні закони з міжнародного приватного права та міжнародного цивільного процесу. Узгодженість міжнародного та національного правового підходів щодо використання понятійного апарату та певних механізмів правового регулювання у міжнародному приватному праві досить суттєво впливає на ефективність принципу комплексності.

На сьогодні існує декілька актуальних тенденцій щодо кодифікаційного процесу міжнародного приватного права, кожна з яких вносить певні позитивні аспекти. Зокрема, серед тенденцій можна назвати наступну: закріплення у конкретних нормативних актах положен не лише міжнародного приватного права, а й міжнародного цивільного процесу, оскільки його положення теж мають вплив на структуру та зміст процесу кодифікації. Спірним питанням наразі є вибір найбільш влучної та оптимальної форми для систематизації норм міжнародного приватного права.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ануфриева Л. П. Международное частное право: общая часть. М. : БЕК, 2000. 288 с.
2. Ануфриева Л. П. Соотношение международного публичного и международного частного права. М. : Норма, 2001. 351 с.
3. Беликова К. М. Правовое регулирование торгового оборота и кодификация частного права в странах Латинской Америки. URL: <https://www.dissercat.com/content/pravovoe-regulirovanie-torgovogo-oborota-i-kodifikatsiya-chastnogo-prava-v-stranakh-latinsko> (дата звернення: 20.05.2022).
4. Буроменський М. В. Міжнародне право. К. : Юрінком Інтер, 2006. 336 с.
5. Воробьева О. В. Развитие внутреннего законодательства как источника международного частного права. М. : ТЕИС, 1994. 320 с.
6. Воронов А. Ф. Международный гражданский процесс как межсистемный комплекс. М. : Право, 1987. 5 с.
7. Гаазька конвенція про право, що застосовується до прав на цінні папери, які знаходяться у посередника : від 05.07.2006 р. URL: http://www.hcch.net/index_en.php?act=conventions.text&cid=72 (дата звернення 19.05.2022).
8. Гаврилов В. В. Международное частное право. М. : Норма, 2000. 368 с.
9. Гражданский кодекс Монголии от 10.01.2002 г. URL: <https://pravo.hse.ru/data/2015/11/16/1081085340/Монголия%20МЧП.pdf> (дата звернення: 21.05.2022).
10. Гражданский кодекс Республики Литва от 18.07.2000 г. URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/legislation/details/8191> (дата звернення: 21.05.2022).
11. Гражданский процессуальный кодекс Республики Эстония от 20.04.2005 г. URL: <https://pravo.hse.ru/data/2019/02/04/1205099422/Эстония%20ГПК.pdf> (дата звернення: 21.05.2022).

12. Гридин В. А. Кодификация советского законодательства в области международного частного права : автореф. дис. М., 1985. 207 с.
13. Дородонова Н. В. Правовое регулирование брачных отношений в Бельгии. Вопросы истории и современные проблемы: автореф. дис. URL: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookId=1338100> (дата звернення: 21.05.2022).
14. Звеков В. П., Марышева Н. И. Международное частное право: учебник. М. : Российское право, 2011. 290 с.
15. Звеков В. П., Марышева Н. И. Развитие законодательства о международном частном праве. М. : Журн. российс. права, 1997. 129 с.
16. Кабатова Е. В. Кодификация международного частного права в странах Западной Европы. М. : Советское государство и право, 1991. 121 с.
17. Кантакузен М. Р. Вопрос о кодификации международного права. О. : Норма, 1876. 23 с.
18. Кашанина Т. В. Юридическая техника: учебник. М. : Норма, 2010. 247 с.
19. Кисіль В. І. Міжнародне приватне право: питання кодифікації. К. : ЮрКнига, 2005. 480 с.
20. Кисиль В. И. Правовая реформа в СССР и некоторые аспекты международного частного права. М. : Советское государство и право, 1990. 98 – 104 с.
21. Лопашенко Н. А. Принципы кодификации уголовно-правовых норм. С. : Изд-во Саратов. ун-та, 1986. 96 с.
22. Лунц Л. А. Курс международного частного права: общая часть. М. : Юридическая литература, 1973. 384 с.
23. Международное частное право: закон Польши от 04.02.2011 г. URL: [https://pravo.hse.ru/data/2019/02/04/1205137962/Закон%20о%20МЧП%20Польши%202011%20\(рус.\)%20ред.2015.pdf](https://pravo.hse.ru/data/2019/02/04/1205137962/Закон%20о%20МЧП%20Польши%202011%20(рус.)%20ред.2015.pdf) (дата звернення: 21.05.2022).
24. Мосс Д. К. Автономия воли в практике международного коммерческого арбитража. М. : ИГиП РАН, 1996. 83 с.

25. Муранов А. И., Жильцов А. Н. Национальная кодификация в современном международном частном праве. Тенденции и противоречия в его развитии на пороге третьего тысячелетия. М. : Международное частное право: Иностранное законодательство, 2000. 46 с.

26. Об общих правилах применения законов: Закон Японии от 21.06.1898 г. URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/060501> (дата звернения: 24.05.2022).

27. О введении законного совместного проживания: закон Бельгии от 23.11.1998 г. URL: <http://www.dslib.net/teoria-prava/pravovoe-regulirovanie-brachnyh-otnoshenij-v-belgii-voprosy-istorii-i-sovremennye.html> (дата звернения: 24.05.2022).

28. О внесении изменений в закон "О коллизиях законов": закон Республики Корея от 7.04.2001 г. URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/060401> (дата звернения: 24.05.2022).

29. О кодексе международного частного права: закон Бельгии от 16.07.2004 г. URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041801> (дата звернения: 23.05.2022).

30. О международном частном праве: закон Азербайджанской республики от 06.06.2000 г. URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/070801> (дата звернения: 23.05.2022).

31. О международном частном праве: закон Республики Македония от 4.07.2007 г. URL: <https://www.hse.ru/data/2015/10/22/1079348831/Македония%202007%20русский.pdf> (дата звернения: 23.05.2022).

32. О международном частном праве: закон Швейцарии от 18.12.1987 г. URL: <https://wipolex.wipo.int/ru/legislation/details/20755> (дата звернения: 23.05.2022).

33. О применении и введении в действие Книги 10 "Международное частное право" Гражданского кодекса Нидерландов: закон Нидерландов от

19.05.2011 г. URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/041002> (дата звернення: 22.05.2022).

34. О применении права к трансграничным гражданским делам: закон Китайской Республики на Тайване от 26.05.2010 г. URL: <https://pravo.hse.ru/data/2015/11/16/1081085258/Китай%202010.pdf> (дата звернення: 22.05.2022).

35. Павлык Л. З. О проекте нового закона о международном частном праве на Украине. П. : Журн. междунар. част. права, 2003. 13 с.

36. Пахман С. В. История кодификации гражданского права: в 2 т. П. : Отд. собств. е. и. в. канцелярии, 1876. 485 с.

37. "Про міжнародне приватне право" : Закон України від 23.06.2005 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text> (дата звернення: 22.05.2022).

38. Рахманина Н. Закон как высшая форма кодификации. М. : Проблемы советс. законодательства: Труды ВНИ- ИСЗ, 1987. 10 с.

39. Регламент (ЕС) N 593/2008 Европейского Парламента и Совета "О праве, подлежащем применению к договорным обязательствам от 17.06.2009 г. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_905#Text (дата звернення: 22.05.2022).

40. Реформа итальянской системы международного частного права: закон Италии от 31.09.1995 г. URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/doc/040701> (дата звернення: 22.05.2022).

41. Тилле А. А. Время, пространство, закон. Действие советского закона во времени и пространстве. М. : Юридическая литература, 1965. 203 с.

42. Турецкий кодекс по международному частному праву и международному гражданско-процессуальному праву: закон Турции от 27.11.2007 г. URL: <https://pravo.hse.ru/data/2016/04/05/1126272656/Турция%202007.pdf> (дата звернення: 21.05.2022).

43. Цивільний кодекс України : від 12.12.2008 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 23.05.2022).
44. Цивільний процесуальний кодекс Болгарії : від 06.07.2007 р. URL: <https://pravo.hse.ru/intprilaw/WE> (дата звернення: 23.05.2022).
45. Цивільний процесуальний кодекс Республіки Литва : від 28.02.2002 р. URL: <https://pravo.hse.ru/data/2016/02/28/1125592711/Литва%20ГПК%202011.pdf> (дата звернення: 22.05.2022).
46. Шебанова Н. А. Проблема кодификации законодательства по международному частному праву в странах Латинской Америки. URL: <https://lawlibrary.ru/article1095680.html> (дата звернення: 20.05.2022).
47. Штефан М. Й. Цивільний процес. К. : Ін Юре, 1997. 171 с.
48. Яблочков Т. М. Курс международного гражданского процессуального права. Ярославль : Типография Губернс. Правления, 1909. 212 с.
49. Affolter A. Zur. Frage der Kodifikation des Civilrechts. Bern : Juristenvereins, 1892. 38 p.
50. Cheshire and North. Private International Law. London : Oxford University Press, 1997. 1069 p.
51. Dicey and Moris. The Conflict of Laws. London : Sweet&Maxwell, 1993. 1300 p.
52. Figueroa-Torres M. Recodification of Civil Law in Puerto Rico: A Quixotic Pursuit of the Civil Code of the New Millenium. URL: <http://www.ejct.org/121/art:21-21.pdf> (дата звернення: 24.05.2022).
53. Scoles E. Hay P. Conflict of Laws. St. Paul/Minn/West Publishing Co., 1984. 35 p.
54. Vassilakakis E. Orientation methodologiques dans les codifications recents du droit international prive en Europe. Paris : Librairie generale de droit et de jurisprudence, 1987. 531 p.

55. Von Overbeck A. Les questions generales de droit international prive a la lumiere des codifications et projets recentes. London : Martinus Nijhoff Publishers, 1983. 391 p.